

EEN VERDRUKKING VAN TIEN DAGEN

“Gij zult een verdrukking hebben van tien dagen. Zijt getrouw tot den dood en Ik zal u geven de kroon des levens.” Openbaring 2: 10.

Deel VII

Drie Franse martelaren in Brazilë

1557

Beschreven door

Jean de Léry

Overgenomen in

De Historie der MARTELAREN, die om de getuigenis der Evangelische Waarheid hun bloed gestort hebben

van Christus onze Zaligmaker af tot het jaar 1655,

niet alleen in de Nederlanden, maar ook in

Frankrijk, Engeland, Scotland, Spanje, Italië, Duitsland, Amerika

en andere landen,

door Adriaan van Haamstede

De verhalen van o. a. Frankrijk zijn grotendeels overgenomen en vertaald uit J. Crespin:

Acta Martyrum, eorum videlicet, qui hoc seculo in Gallia, Germania, Anglia, Flandria, Italia, constans dedeerunt nomen Evangelio, idque sanguine suo obsignarunt: ab Wicleffo & Husso ad hunc usque diem; Genève 1556.

STICHTING DE GIHONBRON

MIDDELBURG

2009

INLEIDING

Vice admiraal Nicolas Durand de Villegagnon, die naar men schrijft, gediend had met admiraal Gaspard de Coligny, leidde zeshonderd Fransen, waaronder Protestanten, Katholieken, en ex-veroordeelden en vestigde hen bij Baai Guanabara (het latere Rio de Janeiro) in 1555, en hij riep zichzelf uit tot “koning van Frans Antarctica”. Men was vertrokken vanuit de haven te Havre in Normandië de 15^e juli 1555.

Hij schreef aan John Calvijn dat hij mannen op een eiland besloot om hen van de omgang met inheemse vrouwen te houden. Toen hij probeerde om een Normandiër te dwingen om zijn inheemse concubine te huwen of haar op te geven, bedreigde een opstand Villegagnon' s het leven. Nochtans, voerde zijn Schotse lijfwacht enkele executies uit. Twintig of meer van deze nieuwe inkomers zijn gevlucht om onder de inwoners te leven, en een uitgebreide epidemie kostte het leven aan honderden.

Villegagnon maakte reclame in Frankrijk, dat hij een kolonie wilde stichten waarin men God kon dienen naar de regels van de Heilige Schrift, en een kerkinrichting volgens de voorschriften van de gemeente te Geneve.

Calvijn zond twee later jaar meer Hugenoten van Genève om zich bij hen aan te sluiten. Twee predikanten gingen mee, Pierre Richier en Guillaume Chartier.

Van de hugenoten gingen onder andere mee: Pierre Bourdon, Matthieu Verneil, Jean du Bourdel, André Lafon, Nicolas Denis, Jean Gardien, Martin David, Nicolas Raviquet, Nicolas Carneau, Jacques Rousseau en Jean de Léry. Totaal 14 personen. Het schip vertrok van Genebra de 16de setember 1556.

De groep arriveerde 7 maart 1557.

Door gezagsaanmatiging van De Villegaignon en zijn verzet tegen de Gereformeerde religie kwam er grote onvrede onder de geëmigreerden. Dit resulteerde in executies van enkele personen in 1558.

In 1558 vielen de Portugezen hen aan. Gefrustreerd door de tegenstand, keerde Villegagnon terug naar het Katholicisme en zeilde terug in 1559 naar Frankrijk. De Villegaignon (geboren 1510) stierf in 1571.

In 1560 leidde Mem de Sa een legertje die de Fransen uit Baai Guanabara verdreef, maar hij had niet genoeg mensen om het fort in te nemen en de Fransen te verhinderen aan de eilanden terug te keren.

Zijn neef Estacio de Sa leidde de vloot van Portugal dat in Bahia in 1563 aankwam, en twee jaar later vestigde hij een militaire basis vast die uiteindelijk uitgroeide in Rio de Janeiro. Cristovao de Barros leidde een vloot die de Fransen definitief verdreef, hoewel Estacio de Sa aan zijn wonden stierf.

De historie werd beschreven door Jean de Léry, (*"Histoire d'un voyage fait en la terre du Brésil"*, 1578). ZE werd overgenomen door Jean Crespin in zijn *Historie van de Martelaren*. Hieruit werd ze in het Nederlands vertaald door N.N. De gebeurtenis werd opgenomen in het *Martelarenboek van A. van Haamstede*.

Verstrooiing en verdrukking van de kerk van Christus, onder Gods bestuur geplant in Brazilië, in Zuid-Amerika, 1557

Tot opheldering van de geschiedenis, die wij hier willen verhalen van enige martelaren, die zich met grote vrijmoedigheid voor de naam van Jezus Christus in de dood overgaven, en met hun bloed de onvruchtbare en dorre grond van Brazilië besproeid hebben, opdat zij de leer van het heilige Evangelie, die daar slechts korte tijd was ingevoerd, zouden, bevestigen, is het noodzakelijk, dat wij de wijze meedelen, waarop en de eerste reden, waarom deze kerk in zulke verafgelegen landen werd geplant. De herinnering aan zulke gedenkwaardige zaken, in die tijd geschied, behoort ons op te wekken, om de wonderbare daden van God te bedenken, en te dienen om ons te doen, geloven, dat het vergeten en de onderdrukking daarvan op zijn tijd zeer hoog zal worden toegerekend aan hen, die het vermogen hadden die te verkondigen, en bekend te maken over de gehele wereld.

De inhoud van deze geschiedenis is krachtig en belangrijk, en wel om de omstandigheden waaronder en de plaats, waar zij is voorgevallen. Waar toch vond men ooit beschreven, dat in een nieuwe wereld, die eerst later ontdekt werd, iemand opgeofferd of gedood werd om de getuigenis der waarheid?

Wij hebben gehoord en gelezen, dat de wilde mensen, daar woonachtig, vele Portugezen en Fransen gedood, opgeofferd en verslonden hebben, en waarom? Omdat zij door hun gierigheid en verregaande begeerlijkheid deze lieden overlast aandeden en kwalijk behandelden. Aan ieder is het overbekend, dat de Portugezen en Fransen, die deze landen bestuurden, nooit met een woord van onze enige Zaligmaker Jezus Christus tegen de beklaglijke woeste lieden van dat land gesproken hebben. Aangezien dan deze drie lieden, wiens dood wij later zullen meedelen, als de eerste vruchten van dat land aan God zijn opgeofferd, zou het zeer onbillijk zijn hun gedachtenis onder de mensen aan de vergetelheid prijs te geven. Er zou ook een dag komen, waarop hun bloed om wraak zou roepen over de onachtzaamheid van hen, die de gelegenheid hadden om hun geschiedenis te verbreiden over de gehele wereld.

Wij willen dan allereerst in het kort verhalen, hoe de gemeente in Brazilië ontstaan is en daarna verstrooid werd.

Nikolaas de Villegagnon, Vice-Admiraal in Brittanje, was met een edelman van dat land in onmin geraakt om een zeker kasteel, waaruit tussen hen zulk een grote twist ontstond, dat de zaak eindelijk de koning van Frankrijk, Hendrik de II, ter ore kwam. Doch, daar de andere edelman meer in gunst stond bij de koning dan Villegagnon, verloor hij alle hoop om tot zijn doel te geraken, overtuigd als hij was, dat door in gunst en toegenegenheid aan het hof te staan men veel vermocht, zodat hij een afkeer kreeg van zijn vaderland, en om geringe oorzaken het koninkrijk Frankrijk zou hebben verlaten. Intussen kwam hij bij herhaling in aanraking met zekere beampte van de schatbewaarder van Brest, die in zijn vertrouwelijke gesprekken hem dikwerf van zijn reis verhaalde, die hij gedaan had naar Amerika en het land Brazilië, waarbij hij de gematigde luchtgesteldheid, de vruchtbaarheid van de grond en de overvloed van rijke handelsvoortbrengselen zeer prees.

Deze woorden bevielen Villegagnon derwijze, dat terstond de begeerte in hem ontwaakte, om dat land te gaan bezoeken. Doch daar hij niet over zulke grote middelen kon beschikken, om allereerst zijn schulden in Frankrijk te betalen, en deze reis te doen, nam hij de toevlucht tot een voorwendsel om tot zijn doel te geraken. Hij ging namelijk tot hen, van wie hij enige hulp verwachtte, en die hem met geld en goed konden bijstaan, van welke hij ook wist, dat zij de hervormde godsdienst waren toegedaan. Deze hield hij de zware vervolging voor en de

moeilijkheden, die de gelovigen, omwille van evangelie, in het koninkrijk Frankrijk hadden te verduren, en zei, dat hij een plaats gevonden had, waar zij vrij van alle tirannie met rust in hun hervormde godsdienst zouden kunnen leven, welke plaats gevonden werd in Brazilië, en geprezen door allen, die dit land met hun schepen hadden bezocht.

Allen, aan wie hij deze dingen meedeelde, prezen zijn voornemen, en beloofden hem in alles behulpzaam te zullen zijn bij de koning, teneinde van deze alles te verkrijgen, wat tot zulk een grote reis nodig was, en strekken zou tot eer en voordeel van zijn rijk. Deze zaak werd met zulk een ijver aangevat, dat hun al zeer spoedig door de koning werden toegestaan twee uitmuntende schepen, voorzien van wapenen en krijgsvoorraad, zo van buskruit als geschut en andere benodigdheden, en bovendien nog tien duizend gulden ten behoeve dergenen, die zouden medevaren. Voorts gaf men hun allerlei zwaar geschut, een groot aantal ijzeren kogels, en zeer vele voorwerpen, om daar een kasteel te bouwen.

Toen hij dit alles had verkregen, sloot hij een overeenkomst met de kapiteins en scheepslieden, om deze schepen te geleiden, en daar Braziliaans hout en andere koopwaren te laten, zodat hij niet anders nodig had dan enige eerbare lieden, om daar het land te bewonen. Om die te verkrijgen, gaf hij voor, dat hij alleen mensen zocht, die te goeder naam bekend stonden en God vreesden, daar hij wist, dat hij van zulke lieden meer dienst zou hebben dan van anderen; vooral verlangde hij zulken, die hun best zouden doen, om een goede vergadering ter ere van God bijeen te verzamelen. Vele godsdienstige lieden, die geen bezwaar hadden tegen de gevaren of de grote reis, werden door deze schone woorden en aangename beloften voor de zaak gewonnen. Bovendien was het ook nodig mee te nemen ambachtslieden, die hij met grote moeite verkreeg, terwijl het merendeel van deze bestond uit lompe en onbeschaafde lieden, die tot allerhande verkeerdheden overhielden.

Terwijl zij de tijd afwachtten om zich te kunnen inschepen, sprak hij dikwerf met de beste hunner over de regels en wetten, die hij, op hun raad en naar hun goedvinden, in dit nieuwe land zou invoeren, en zei ook, dat het zijn voornemen was, *daar een gemeente te stichten, en die in te richten volgens de wetten en bepalingen van Genève*. Welke woorden op de eenvoudigen en goede een gunstige indruk maakten, en hoop gaven op een gewenste uitslag van de zaak. Onder hen waren, weliswaar, velen die een kwaad vermoeden hadden, die hem van vroeger wel kenden, en wisten, dat hij niet zeer hervormd in leven en wandel was geweest, en in zijn jeugd vele wreedheden op de galeien had gepleegd.

Onder deze goede verwachting, ging dit gezelschap, op de 15e Juli, in het jaar 1555, te Havre de Grâce, in Normandië sloop, en hadden zulk een voorspoedige reis, dat zij binnen weinige maanden, na veel ongemak en hitte van de brandende zon te hebben verduurd, in Brazilië aankwamen, waar de bewoners van dat land, die in grote menigte kwamen om de Fransen te zien, hen zeer goed ontvingen, terwijl zij hun mondbehoeften en andere voortbrengselen van het land brachten, om met hen handel te drijven, en alzo een eeuwige vriendschap te sluiten.

Maar, aangezien Villegagnon, bij zijn vertrek uit Frankrijk, geen spijze meegenomen had voor hen, die daar zouden blijven wonen, teneinde die zo lang te gebruiken, totdat zij aan die van het land gewoon waren, waren er velen, die door het dadelijk en veelvuldig gebruik der nieuwe levensbehoeften, ziek werden, en hun vorige gezondheid niet konden terug krijgen, aangezien er niets te vinden was, waardoor een ziek mens kon worden verkwikt en genezen. Ten gevolge daarvan ontstond er een grote twist onder het volk, dat Villegagnon wegens zijn vreselijke inheligheid beschuldigde, dat hij het geld van de koning meer tot zijn eigen voordeel dan tot nut van allen gebruikt had. Dit konden zij te minder verdragen, omdat zij iedere dag in de zonnehitte moesten werken, en voor hun viertal niet meer te eten kregen dan één mens alleen nodig had.

De ambachtslieden, een volk van beperkt verstand en onbeschaafd, bedachten spoedig, dat, aangezien het begin zodanig was, het einde zeer gevaarlijk kon worden; terwijl de wijsten en

voorzichtigsten onder hen zagen, dat, indien zij zich dit juk lieten opleggen nu zij nog gezond waren, er een tijd zou kunnen komen, dat zij zwakker geworden zijnde, dit niet meer van hun halzen zouden kunnen werpen.

Zij staken daarom de hoofden bij elkaar, en overlegden, hoe zij zich van deze slavernij zouden bevrijden. Enige zeiden, dat zij wel zouden doen om zich onder de wilden van het land neer te zetten, om liever onder hen te leven dan onder zulk een tiran. Anderen zeiden, dat het beter zou zijn, zich naar de Portugezen te begeven, die niet ver van daar woonden, en verheugd zouden zijn met zulk een aanzienlijk getal volk vermeerderd te worden. Anderen weer meenden, dat het veel beter zou zijn de, slavernij geheel te ontlopen, en zich niet te wenden tot de wilden of de Portugezen, die later ook over hen zouden willen heersen, maar dat het, om dit alles te voorkomen, nodig was om Villegagnon, die een tiran was, om het leven te brengen.

Zij allen keurden dit goed, en bespraken onder elkaar, hoe zij deze aanslag zouden aanleggen. Zij meenden, dat zij hun voornemen zeen goed zouden kunnen uitvoeren, indien zij drie Schotse soldaten, die tot de lijfwacht van Villegagnon behoorden, konden overhalen om aan deze aanslag deel te nemen. Ieder hunner nam op zich de soldaten de aanslag mee te delen, terwijl zij niet twijfelden, of zij zouden er in toestemmen en goedkeuren als een zaak ook tot hunlieder vrijheid. Zo spoedig de soldaten dit was meegedeeld, hielden zij zich, alsof zij deze aanslag goedkeurden, en voegden er bij, dat Villegaguon dit wel verdiend had, teneinde daardoor te beter met alle bijzonderheden van de aanslag bekend te worden.

Nauwelijks wisten zij dit, of zij gaven de gehele zaak Villegagnon te kennen, met opgave der namen, die er de voornaamste bewerkers van waren. Na aldus te zijn ingelicht, riep hij terstond allen bij elkaar, die zijn zaak waren toegedaan; en de wapenen opvattende, nam hij zes van de voornaamste aanleggers gevangen, van wie hij er ogenblikkelijk drie liet doden, om de anderen schrik aan te jagen, terwijl hij de drie anderen, in boeien geklonken, alle dagen met hun metgezellen in de hete en brandende zon liet werken, en hun zeer weinig spijs gaf, niet meer dan hij dacht, dat zij nodig hadden om in het leven te blijven.

Aldus werd de aanslag vernietigd, waarin Villegagnon werd bijgestaan door vele eerbare lieden, die uit liefde tot de godsdienst met hem de reis ondernomen hadden, welke weldaad echter hij later zeer slecht heeft beloond.

Dit doodsgevaar maakte hem in korte tijd zeer godsdienstig, zodat hij zich hield, alsof hij grote lust had een fraaie kerk te laten bouwen, waar Gods Woord zuiver zou worden verkondigd. Zeer dikwerf wenste hij ook een goede predikant te bezitten, zo om zijn huisgezin te onderwijzen alsook om de onkundigen lieden van het land, die zonder enige kennis van God leefden, de weg der zaligheid te openbaren. Hij beklagde zich over zijn ellendige toestand, daar hij zich van zo weinige eerbare mensen omringd zag, die toch, al was hun aantal gering, zijn leven hadden helpen beschermen tegen de woeste ambachtslieden. Dit bracht hem tot het besluit, dat zijn leven beter zou beveiligd zijn onder de hoede van Godvruchtige en eerbare lieden, dan onder een hoop huurlingen, die van alle deugd en rechtschapenheid waren verstoken.

Met de grootste ijver schreef hij aan *de kerkenraad te Genève*, dat hij groot gebrek had aan predikanten, daar hij naar zulk een afgelegen land alleen vertrokken was, om de gelovigen, die in het koninkrijk Frankrijk te vuur en te zwaard vervolgd werden, een plaats te verlenen, waar zij God met een gerust geweten in de ware hervormde leer zouden kunnen dienen; ten andere, om de kerk Gods alzo uit te breiden, en, ware het mogelijk, de ongelovige Brazilianen tot de kennis van het evangelie te brengen.

Met deze brieven zond hij een gezant naar Genève, die grote en heerlijke beloften met de mond deed aan allen, die naar deze landen zouden willen heengaan. Hij beloofde namelijk,

dat Villegagnon bereid was al de vrouwen, die daar gehuwd kwamen, ruim van geld te voorzien, en een goed onderhoud voor de ambachtslieden.

Toen de kerkdienaars van Genève deze tijding ontvingen, dankten zij God wegens zulk een verbreiding van het Evangelie in deze verre landen. Daarna haastten zij zich met de verkiezing van twee predikanten, van wie de een genaamd was mr. Pieter Richer, oud bijna vijftig jaren, de ander, mr. Willem Chartier, op de leeftijd van dertig jaren, welke beiden gunstig bekend waren in leer en leven.

Tegelijkertijd werd er ook gekozen een aanzienlijk gedeelte ambachtslieden, van wie enige gehuwd, anderen ongehuwd waren; terwijl over allen als hoofd werd aangesteld Filippus Corguileray, een edelman van goede huize, niet ver van Genève woonachtig.

Toen nu dit gezelschap door het koninkrijk Frankrijk trok, op hun reis naar Honfleur, een haven van Normandië, waar de schepen op hen wachtten, werd deze zaak in de gehele omtrek bekend, zo zelfs, dat er velen, aangevuurd door ijver tot de ware godsdienst, zich bij dit godzalig gezelschap voegden, teneinde de kerk van Jezus Christus in Brazilië mee te helpen stichten.

Uit alle omliggende steden kwamen er zoveel, om mee te reizen, dat allen niet konden worden meegenomen, en velen genoodzaakt waren om op het land te blijven staan, en weer naar huis te keren. Nadat de schepen de haven van Honfleur verlaten hadden, bereikten zij, Europa achter zich latende, in korte tijd Afrika, waar hun ellende een aanvang nam. Zij ontvingen zulk een sober deel spijzen, alsof zij reeds tien maanden op het water hadden doorgebracht. Hetzij dit lag aan de grote menigte of aan de inhaligheid van de kapiteins, het gebrek was zo groot, dat er oproer ontstond en onbehoorlijke roverij werd gepleegd, dat, volgens de bekentenis der scheepslieden, plaats had uit gebrek aan leeftocht. En, ofschoon de predikanten daar zeer tegen waren, en deze hun het grote ongelijk en de overlast onder het oog brachten, die zij de beklaglijke koopvaarders aandeden, door hun te beroven van hun goederen en schepen, hielden zij daarmee echter niet op, en terwijl zij de predikanten bits bejegenden en hen bespotten, zeiden zij, dat hun door Villegagnon bevolen was zulks te doen. De predikanten waren daarover zeer ontevreden, doch moesten zwijgen en konden geen woord spreken, welke verkeerdheden zij ook van de schippers moesten zien.

Nadat zij zagen, dat er op zee niets meer te roven was, zetten zij rechtstreeks koers naar Brazilië, waar zij landden, na vier maanden op zee te zijn geweest. Op de 7de Maart, in het jaar onzes Heeren 1556, gingen zij aan land, waar zij door Villegagnon zeer goed ontvangen werden. Door uiterlijke tekenen, zoals het afschieten van geschut, het branden van vreugdevuren en dergelijke toonde hij overvloedig, dat dit gezelschap, dat hem tot hulp gezonden werd, hem zeer aangenaam was. De predikanten gaven hem de brieven van hun aanstelling over, die door Johannes Calvijn getekend waren.

Toen Villegagnon deze brieven gelezen had, hield hij zich, alsof hij verblijd was, dat zijn bedoeling door zoveel godzalige en geleerde mannen geprezen werd, en voegde er bij, dat hij om geen andere reden Frankrijk verlaten had, dan omdat hij door de verleiding van dat land van de ware godsdienst werd afgetrokken, en dat hij ten gevolge daarvan nu een land had opgezocht, waar hij God gerust en zonder wereldse hindernissen zou kunnen dienen. De predikanten en hun, die met hen waren meegekomen, verzocht hij de kerkelijke zaken te regelen op de wijze als in de gemeente te Genève, terwijl hij beloofde zich terstond bij die gemeente te zullen aansluiten.

Voor het bestuur over dagelijkse en maatschappelijke dingen verkoos hij tien van de verstandigste mannen uit hen, die van Genève gezonden waren, waarvan hij het hoofd zou zijn, om alle verkeerdheden en geschillen, die er zouden kunnen ontstaan, uit de weg te ruimen. Deze goede ijver van Villegagnon behaagde de predikanten van Genève zeer goed, en zij vermaanden de gemeente, dat zij in alles de goede wetten en bevelen zouden

gehoorzamen, wat ook plaats had, want de predikanten predikten iedere dag eens en des zondags twee malen; terwijl de ambachtslieden ook hun plicht deden in het bouwen van het kasteel en in andere noodzakelijke werken.

Doch dit duurde niet lang, want spoedig ontstond er grote twist tussen de predikanten en een jongen student, Jan Cointack genaamd. Deze Cointack, die uitmuntte in de letterkunde en in andere wetenschappen, werd door zijn verwaandheid verleid, zodat hij zich geleerder achtte dan de predikanten, het opperbestuur over hen verlangde, en zei, dat dit hem beloofd was, toen hij uit Frankrijk ging, doch als een verwaand en onbeschaamd mens werden zijn eisen afgeslagen, en was hij daarom niet geacht bij de gemeente. Hij vatte een vreselijke haat op tegen de predikanten, en trachtte hun leer op allerlei wijze te berispen, en gaf voor, dat zij de zuivere waarheid niet aan het volk verkondigden. Om dit het volk te beter wijs te maken, gebruikte hij vele welsprekende woorden en spitsvondige redenen, waarin hij zich te Parijs bij de leraars der Sorbonne goed geoefend had, zodat hij Villegagnon geheel voor zich wist te winnen.

Toen nu de tijd aanbrak dat het avondmaal zou worden bediend, wat, volgens de gemaakte bepalingen, iedere maand moest plaats hebben, vroeg Cointack waar de priesterlijke klederen en de gewijde gereedschappen waren, die bij zulk een gelegenheid moesten worden gebruikt, en zei ook, dat het behoorlijk en nodig was ongezuurd brood te gebruiken, dat men de wijn met water moest mengen, en meer andere dingen wierp hij op. Hij bevestigde zijn woorden met de geschriften der kerkvaders zoals met Justinus de martelaar, Ireneüs, Tertullianus en anderen. Waarop de predikanten antwoordden, dat er geen getuigenissen of voorbeelden, om deze gebruiken te bevestigen, in Gods Woord te vinden waren, en dat het daarom goed was hierin Christus en zijn apostelen na te volgen. Daarenboven toonden zij de belofte, die hun in Frankrijk, door de gezant van Villegagnon gedaan was, te weten, om alles in te richten volgens de gewoonte te Genève.

Villegagnon voegde zich bij Cointack, en hield zich aan de geschriften der kerkvaders, die, volgens zijn zeggen, meer gezag hadden dan de nieuwe leraren van Genève; en daar hij gezien had, dat Clemens kort na de apostolische tijd water in de wijn had gemengd, zei hij bepaald, dat dit ook hier behoorde plaats te hebben, en dit moest gebeuren, aangezien hij het hoofd was van het gehele gezelschap, en niet wist, wat hem hierin zou kunnen verhinderen. De predikanten en het merendeel, der leden van de gemeente meenden, dat dit niet nodig was, en verklaarden, dat dit niet moest worden toegestaan, opdat daardoor het bijgeloof niet langzamerhand in de gemeente Gods zou insluipen, wat later een reden zou zijn van grote onaangenaamheden. Daarom verlangden zij, dat de beloften, die men hun, toen zij het eerst in het koninkrijk Frankrijk kwamen, gedaan had, onverbrekkelijk mochten worden vervuld.

Doch de zaak was hiermee nog niet beslist, want Villegagnon en Cointack voegden er nog meer artikelen bij, te weten, dat al het brood, dat op de tafel zou worden gebracht, nadat de predikant de gebruikelijke woorden daarbij zou gesproken hebben, gewijd moest zijn, en derhalve het overschietende heilig zou blijven, en dat het betamelijk was dat als heilige overblijfselen te bewaren, evenals in de roomse kerk.

Deze bepalingen werden gemaakt voor men het Heilig Avondmaal zou uitdelen. Men stilde de kwesties, opdat men de avondmaalsbediening niet zou behoeven uit te stellen. Aan beide zijden hield men zich, alsof men tevreden was, op voorwaarde dat het Heilige Avondmaal voor ditmaal zou worden bediend volgens het gebruik in de hervormde gemeenten in Frankrijk.

Toen Cointack en Villegagnon zagen, dat zij op de predikanten niet zoveel konden winnen, dat deze vermenging van water in de wijn een nodige zaak gekeurd werd, en dit het wezen van het heilige sacrament uitmaakte, volgens hun mening, lieten zij in het geheim door de

keldermeester water in de wijn mengen. Als nu de bestemde dag gekomen was, waarop het sacrament des Heiligen Avondmaals zou worden uitgedeeld, vermaanden de predikanten ieder, dat zij zich eerst moesten beproeven voor zij van dat brood zouden eten en van die drinkbeker drinken. Vooral drukte hij dit Cointack en Villegagnon op het hart, aangezien zij door de voorafgaande geschillen bij de gemeente enigermate onder een ongunstig vermoeden stonden. Zij baden hun, dat zij alles zouden doen om alle ongunstige meningen weg te nemen, en in het openbaar hun geloof te belijden, wat dan ook Cointack en Villegagnon deden, meer uit geveinsdheid dan uit heiligheid, zoals later duidelijk is gebleken.

Kort daarna kwam Cointack en Villegagnon, en beklagde zich over het grote ongelijk, hun aangedaan in de volle vergadering der gemeente, waar de predikant bij hen meer dan de anderen aangedrongen had op de belijdenis van het geloof. Daarom kwam hij weer op al de oude geschillen terug, en zij zochten onder hen beiden alle gelegenheden, waardoor zij de leer der predikanten zouden kunnen berispen. Zij vergeleken de kerkvaders met de nieuwe leraren van Genève, tussen wie zij zulk een groot onderscheid vonden, dat zij zeiden, dat die van Genève een hoop ketters waren. Nochtans keurden zij al de leerstellingen der pausgezinden niet goed, waarin, volgens hun zeggen, grote misbruiken waren; evenzo wilden zij enige plechtigheden der Hoogduitse gemeenten behouden, die zij voor goed hielden, en daarvan nalaten wat hun niet goed toescheen, en hadden dus plan een nieuwe godsdienst in het leven te roepen.

Hun artikelen waren, dat de doop moest bediend worden met zout, speeksel en olie; dat het brood in het heilige avondmaal geheiligd wordt alleen door de woorden, die de priester daarover uitspreekt, terwijl er niet gelet behoefde te worden op het geloof van hem, die dit ontving; dat het nodig was dit brood aan de zieken te brengen, die dit verlangde, en meer andere artikelen, te veel om te vermelden. Daarenboven waren er nog enige andere pluimstrijkers, die Villegagnon wijs maakten, 'dat het gerucht door het gehele koninkrijk Frankrijk verspreid was, dat hij naar Brazilië gegaan was met een hoop Lutheranen en ketters, welk gerucht de koning zou kunnen bewegen om kwaad bloed tegen hem te zetten, en zijn bezittingen verbeurd verklaren, of ten minste te beletten, dat iemand enige hulp en bijstand aan deze ketters zou bewijzen.'

Deze woorden wekten hem tot ernstig nadenken op, en hij overlegde met grote ijver, hoe hij zich in deze zaak het best zou gedragen, om deze goede lieden, die hij op listige en lage wijze daarheen gelokt had, te verdrukken en te verjagen; waarin bij ook eindelijk slaagde, zoals men verder in deze geschiedenis overtuigend zien zal.

Op zekere dag werd het huwelijk van twee kapiteins in de volle vergadering der gemeente ingezegend, waarbij al de officieren en scheepslieden tegenwoordig waren. Het was de beurt van Richer om op die dag te prediken, en hij sprak over *de doop van Johannes*. Toen hij daarover predikte berispte hij de menselijke instellingen, waardoor zij dit heilige sacrament hadden bedorven, en zei dat allen, die het gebruik van zout, speeksel en olie hadden ingesteld, valse leraars waren, die afdwaalden van de ware instelling van Christus.

Toen de predikatie geëindigd was, klaagde Villegagnon voor de gehele gemeente over de valse leer, die Richer het volk verkondigde, en zei, dat zij, die het gebruik van speeksel, zout en olie ingevoerd hadden eerlijker mannen waren dan Richer en zijns gelijken, en dat hij, wat hem aanging, zich niet wilde ontdoen van een gebruik, dat meer dan duizend jaren onderhouden was, en geen nieuwe en Calvinistische sekte wilde aanhangen, en verklaarde, dat hij voortaan niet meer in hun vergadering verschijnen zou.

Richer was hierover zeer verstoord en bedroefd, en wel wegens zijn arme gemeente, die onder het bestuur van deze tiran gekomen was. Nu zag hij ten volle in, dat al de schone beloften alleen uit huichelarij en geveinsdheid gedaan waren. En, terwijl hij meer zorg droeg voor zijn

schapen dan voor zichzelf, zoals het een goed en getrouw herder betaamt, peinsde hij op alle middelen, waardoor hij zijn gemeente van al deze gevaren zou kunnen bevrijden.

Na enig nadenken vond hij het goed zich naar Villegagnon te begeven, om hem de woorden van zijn predicatie nader uit te leggen en zich alzo van de laster te zuiveren, teneinde langs die weg vrede te maken, terwijl hij dacht, dat Villegagnon dit slechts in overhaasting gezegd had. Hij gaf aanzijn voornemen gevolg, waarop Villegagnon zich voordeed, alsof hij het met Richer niet eens kon worden dan onder de voorwaarde dat de punten waarover het geschil liep, zouden opgezonden worden naar Frankrijk en Duitsland, om die daar te laten beoordelen, en dat met deze zaak zou worden belast de jongste predikant, Chartier genaamd. Intussen zou Richer mogen prediken, mits hij de sacramenten niet bediende, noch de betwiste punten aanroerde.

Al bleek ook deze voorwaarde onredelijk, en strekte zij om de gemeente Gods te veroordelen, nochtans, om de vrede te kopen, namen Richer en de gehele gemeente deze voorwaarde aan, in de hoop, dat het besluit van de gemeenten in Frankrijk en Duitsland, in deze geschilpunten uitgesproken, daarna onverbrekkelijk zou worden aangenomen.

Maar helaas, zij werden deerlijk bedrogen; want Villegagnon had voorgenomen niets anders goed te keuren dat wat de Sorbonne te Parijs zou beslissen. Al wat hij deed, was alleen om tijd te winnen; want, wanneer hij zijn willekeur terstond had laten gelden, zouden al de Fransen, die te zijner hulp gezonden waren, vertrokken zijn, daar de schepen, waarmee zij waren gekomen, nog niet waren teruggekeerd; en alzo zou Villegagnon daar alleen zijn gebleven onder de wilden en ten prooi van zijn vijanden.

Dit voorzag deze loze vos zeer goed, en daarom zocht hij alles op de lang baan te schuiven, totdat de schepen vertrokken waren, waarmee Chartier ook vertrok, onder voorwaarde dat hij binnen zes maanden bericht van de zaak zou verzenden. Toen hij echter zag, dat de Fransen hem nu niet konden verlaten, legde hij het masker terstond af, en toonde duidelijk, dat hij in schaapskleren een grijpende wolf was.

Hij begon vooreerst met de kerkvergadering te Genève voor nietig te verklaren, en bestuurde de wereldlijke en kerkelijke zaken naar zijn eigen zin. Hij verbood Richer te prediken of in een vergadering te komen om te bidden, tenzij hij anders predikte of bad, waarvan hij zei, dat dit op verkeerde wijze geschiedde. Het was zijn plan de gemeente eindelijk zo in het nauw te brengen, dat zij gedwongen zou zijn een godsdienst te omhelzen, die hij uit zijn eigen hoofd had geput.

Groot was de droefheid onder deze lieden, om de tirannie die zij zagen, dat hun nu boven het hoofd hing, en vooral omdat zij bemerkten, dat hun iedere gelegenheid was benomen, om weer naar Frankrijk terug te keren. Bij herhaling en ootmoedig vroegen zij aan Villegagnon toestemming om samen te mogen komen en God te dienen in christelijke gebeden, totdat de schepen zouden teruggekeerd zijn, daar zij zich toch niet tot de wilde mensen konden begeven, die geen kennis hadden van de christelijke godsdienst. Zij konden dit echter niet van hem verkrijgen; ja hij weigerde hun zelfs de overtocht op de schepen, en zei, dat zij zulke oproerige lieden waren, dat de zee hen niet zou kunnen dragen zonder hen te verslinden en zij alzo de oorzaak zouden zijn van de ondergang zijner schepen. Indien er ooit ellendige mensen werden gevonden, dan waren zij dit bovenal, die zover verwijderd waren van hun vaderland, want van al hun redelijke eisen, die zij deze tiran deden, werd er nooit een ingewilligd.

Intussen kwam daar een schip aan van Havre de Grâce, in Normandië, welk schip niet aan Villegagnon of zijn metgezellen toebehoorde, maar een koopvaardijship was, dat voor eigen rekening voer. De kapitein van dit schip betoonde zich zeer vriendelijk jegens deze verdrukte gelovigen en voornamelijk aan de predikanten Richer en Dupont. Met deze kapitein kwamen zij overeen, dat hij zestien personen zou overbrengen naar Frankrijk, onder voorwaarde daarvoor te betalen honderd gouden kronen, voor welke som Dupont borg bleef; doch tot dit

vertrek moesten zij de toestemming hebben van Villegagnon, onder welke voorwaarde alleen de kapitein hen wilde innemen.

Zo spoedig Villegagnon vernam, dat zij reeds met de kapitein een overeenkomst hadden gesloten, was hij zeer verstoord op de kapitein, en trachtte hem te beletten koopwaren van de wilden van dat land te kopen of te laden; doch de wilden hadden reeds alles aan hem en zijn officieren verkocht, wat zij nodig hadden. Villegagnon weigerde de toestemming, die Richer en Dupont van hem verlangden, en zei, dat zij beloofd hadden bij hem te blijven tot de schepen zouden terug gekomen zijn.

Zij stemden toe, dat dit waar was, doch dat hij van zijn zijde het eerst de belofte verbroken had, daar hij hen, in strijd met zijn gegeven woord, had verboden meer te prediken, ja, zelfs in de volle vergadering God te aanbidden, waardoor hij hen beroofde van het grootste goed, dat zij slechts wensen konden; en dat hij in vroeger dagen genoegzaam getoond had, dat hij niet anders bedoelde dan hen ten enenmale te verdrukken, en de christelijke leer uit te roeien. Daarom verklaarden zij, dat zij nu de gelegenheid hadden aangegrepen om weer naar Frankrijk te keren, hetzij hij toestemming wilde geven of niet.

Met deze vrijmoedige woorden gaven zij genoeg te kennen, dat zij hem niet meer erkenden als een christelijk opperhoofd, maar als een tiran, aangezien hij zijn trouw verbroken had, en van de ware godsdienst was afgefallen.

Toen Villegagnon hen zo stout hoorde spreken, moest hij hen wel toestemming geven, daar hij bevreesd was voor oproer; want al zijn edellieden gaven hem groot ongelijk, daar hij, die vroeger zijn gehele huisgezin in de hervormden godsdienst had onderwezen, nu zulk een lelijke afvallige was geworden. Hij liet daarom Richer en Dupont terstond van het eiland vertrekken, totdat zij zouden afvaren. Deze zetten zich een halve mijl van daar neer, in een klein dorp, dat de Fransen, die door Villegagnon verjaagd waren, daar onlangs hadden gebouwd. Voorts vermaande hij zijn huisgenoten, dat zij het toch niet met de nieuwe leraars eens moesten zijn, wier leer niet alleen, volgens zijn zeggen, streed met de heilige Schrift, maar ook met de leer der kerkvaders, die voor vele honderden jaren hadden gepredikt. Hij deed dit, omdat hij vreesde, dat al zijn volk hem verlaten zou, want hij zag wel, dat zij de anderen gunstig waren, en hem hielden voor een dubbelzinnig mens; daarom zocht hij met mooie woorden hun het net over het hoofd te trekken.

Naar de plaats, waarheen Dupont en Richer vertrokken waren, was ook verjaagd Jan Cointack, van wie wij boven gesproken hebben. Deze had het loon van zijn hoogmoed verkregen; want hij was de eerste geweest, die, om het geestelijk bestuur in handen te krijgen, de gemeente Gods in beroering had gebracht, en nu was hij, om zekere twist, die hij met Villegagnon gehad had, van het eiland verjaagd, waar hij eerst gewoond had. Dikwerf vervloekte hij het uur, waarin hij Frankrijk verlaten had, en nu als een verlaten mens daar onder de wilden zijn leven moest doorbrengen. Aldus weet God rechtvaardig hen te straffen, die de oorzaak zijn van de verstrooiing Zijner kerk.

Dupont, Richer en hun lotgenooten leefden van de spijs, die de wilde bewoners hun brachten, zoals vis, wortelen en andere vruchten van het land, die zij van hen kregen in ruil voor hun klederen, totdat zij met de schepen zouden vertrekken.

We zouden hier nog vele wreedheden kunnen meedelen, die Villegagnon beging aan hen, die bij hem waren gebleven, voordat Richer en Dupont uit Amerika konden vertrekken, terwijl zij op een gunstige wind wachtten.

Dit zou echter een geheel boek vullen; daarom willen wij hier slechts een beknopte geschiedenis verhalen van een arbeider, die, de zware arbeid en honger niet langer kunnende verdragen, een verzoekschrift aan Villegagnon overgaf, om uit zijn dienst te worden ontslagen, en zei, dat hij zich liever onder de wilde mensen wilde begeven, dan langer onder zulk een bloedige arbeid en honger te leven. Hierover werd Villegagnon zo vertoord, dat hij

hem terstond wegjoeg. Deze arbeider begaf zich naar de wilden, die hem te eten en te drinken gaven zo lang hij klederen had, om die daarvoor te ruilen. Doch, toen hij geen klederen meer bezat, joegen hem de wilden weg, en wilden hem niets meer geven. Toen deze beklaglijke man aldus in de grootste ellende verkeerde, wist hij geen anderen raad dan terug te keren naar zijn heer Villegagnon en hem genade te vragen, wat hij ook deed. Doch deze tiran was tot geen medelijden te bewegen, zodat hij hem herhaalde malen wegjoeg, ofschoon hij wist, dat deze mens nergens enige toevlucht kon vinden. Deze ongelukkige leefde alleen van de kruiden, die hij vond, en verslond zowel het schadelijke als het eetbare, zodat hij in zulk een ellendige toestand verkeerde, dat hij bijna in zijn honger de stenen zou bewogen hebben. Doch deze tiran, wiens hart harder was dan diamant, bleef onbeweeglijk, zodat dit ellendig mens eindelijk op zekere morgen dood gevonden werd, liggende onder een boom, waar hij door de honger was gestorven.

Toen de kapitein, die Richer, Dupont, en de andere gelovigen zou overbrengen, zijn schip geladen had met alles, wat hij behoefde, scheepte hij ook al het volk in, die zestien in getal waren. Het schip nam nog het een en ander in de rivier Colligny, om vandaar te stevenen naar de grote oceaan, tot spijt en ergernis van Villegagnon en enige scheepslieden, die door Villegagnon waren opgeruid, om de reis van deze lieden, zo mogelijk, te beletten. Deze scheepslieden waren slechts huurlingen, die geen voordeel hadden bij of aandeel bezaten in de lading, en daarom zouden zij ook graag het medevaren van deze lieden hebben belet, aangezien zij nu ook niets zouden ontvangen van de honderd kronen, en ook vreesden, dat er voor zovele mensen, op zulk een grote reis, geen levensbehoeften genoeg zouden zijn. Deze en meer andere redenen werkten mee, dat Villegagnon enige kon omkopen, om Richer en Dupont, zodra zij in Frankrijk kwamen, aan het gerecht over te leveren als een hoop ketters en oproerlingen, met enige brieven van Villegagnon, wat zij ook daarna deden.

Doch, om terug te keren tot de geschiedenis van de martelaren, waarmee wij terstond zullen voortgaan, moeten wij weten, dat dit schip, waarmee zij nu weggevaren en omtrent vijf of zesentwintig mijlen in zee gekomen waren, lek werd, zodat het veel water inkeeg, wat de scheepslieden en de anderen reisgenoten grote vrees veroorzaakte, daar het water met pompen en andere pogingen niet te verwijderen was, zodat de scheepslieden eindelijk tegen de kapitein zeiden, dat het schip door vermindering van enige lieden moest verlicht worden, wilden zij niet allen vergaan; "want," zeiden zij, "de een hindert de ander en het schip is zo vol mensen, dat men zich nauwelijks roeren of bewegen kan."

De kapitein deelde dit het volk mee, en vroeg, of er ook enige waren, die in de boot, welke achter het schip was, weer naar land wilden gaan; "want," zei hij, "wij zijn allen in gevaar van te vergaan."

Eindelijk waren er vijf, die plan hadden om weer naar Amerika terug te keren, en wel tegen de zin van het gehele gezelschap; want zij vreesden, dat Villegagnon hen slecht zou behandelen. Niettegenstaande dit alles, gingen deze vijf, die op hun onschuld vertrouwden, en wisten, dat zij Villegagnon niets misdaan hadden, in de boot, en namen afscheid van hun broeders, die in het grote schip bleven en naar Frankrijk reisden. De terugkerenden kwamen met de boot weer in Brazilië, waar drie hunner om de waarheid van het Evangelie werden omgebracht, zoals later zal worden meegedeeld.

Toen zij met hun boot van het grote schip zich verwijderden, waren zij nog achttien of twintig mijlen van het land af. Het afscheid was zeer droevig geweest, zowel voor de een als voor de ander, daar het gevaar, dat aan beide zijden bijna even groot was, de oorzaak was van zulk een droevige scheiding. Zij, die in de kleine boot gegaan waren, hadden in het geheel geen kennis van de zeevaart, omdat zij zich daarmee niet hadden bezig gehouden, sedert zij uit Frankrijk in Brazilië waren gekomen, zodat zij nauwelijks wisten, hoe zij het roer moesten

wenden, om het bootje in een haven te sturen. En wat meer is, het bootje had mast, zeilen, touwen, noch andere nodige dingen om zee te bouwen; want toen zij het grote schip verlieten, was ieder derwijze bezig het water uit te hozen, dat zij er niet aan dachten, om hun het een en ander mee te geven, wat zij op de reis behoefden; en zelf waren zij ook zo bekommerd, dat zij dit geheel verzuimden.

De meest nadenkende onder hen zette een riem recht op in de boot vast, in plaats van een mast; van hun hemden maakten zij een zeil, van de riemen of banden aan het lichaam stelden zij de schoten of touwen samen, waarmee het zeil werd vastgebonden, en aldus sukkelden zij vier dagen op zee rond, die zeer kalm en stil was.

Op de vijfden dag, toen zij aan land dachten te gaan, werd de lucht door een zwarte wolk betrokken, waaruit een grote stormwind ontstond, met regen en donder, zodat de zee van die ogenblik aan zeer onstuimig was. en de baren zich hoog verhieven. In deze gevaarlijke storm geraakten zij buiten, koers, verloren het roer van de boot, en werden herwaarts en derwaarts geslingerd, zonder iets op hun tocht te winnen. De volgende nacht was het nog niet bedaard, maar werd het al erger, en werden zij door de kracht der zee tussen de steenrotsen en zeer gevaarlijke gaten gevangen, waar de matrozen op een schonen dag genoeg te doen zouden hebben om er door te gaan.

Eindelijk dreven zij onder een grote steenklip, waar zij aan de oever bleven liggen totdat de dag aankwam. Zij gingen toen aan land om vers water en vruchten te zoeken; doch de grond was daar zo onvruchtbaar, dat zij, nadat de storm bedaard was, weer gedrongen werden vandaar te vertrekken, vier mijlen verder, waar zij zoet water vonden. Toen zij daar gedurende vier dagen uitgerust hadden, om zich te verfrissen, kwamen een deel wilde mensen, die dat land bewoonden, tot tien, die deze armen bedroefden Fransen een vriendelijk gelaat toonden; en terwijl zij zagen, dat zij gebrek aan spijs hadden, verkochten zij hun enige wortelen en meel, en wel omdat zij graag in het bezit kwamen van de kleding der Fransen. Zij waren het met hen derwijze eens, dat de onbeschaafde lieden wensten, dat zij daar langer gebleven waren; wat echter de Fransen niet konden doen, zo wegens de schaamteloosheid van de inwoners daar, als ook om de angst, waarin zij verkeerden, daar zij van het gezelschap der andere Fransen waren verwijderd.

Zij vatten daarom het plan op, om zich onder de christenen en het volk van hun moedertaal neer te zetten. Zij, die ongesteld waren, konden niet beter worden, zolang zij onder de Brazilianen verkeerden, die vreemd waren aan alle christelijke eerbaarheid.

Enige anderen, die gezond waren, hadden geen plan om te vertrekken, daar zij vreesden, dat Villegagnon hen slecht zou behandelen, omdat hij hun, wegens de godsdienst, geen goed hart toedroeg. Vandaar dat zij enige dagen onzeker waren, wat te doen.

Eindelijk verzochten de zieken zo dringend hun metgezellen, om toch vandaar naar de rivier Colligny te vertrekken, waar Villegagnon en de andere Fransen woonden, dat zij er ten laatste in toestemden, en sloop gingen om vandaar te gaan. De Brazilianen zouden graag dit vertrek hebben verhinderd, en toonden door hun droevig gelaat, dat zij er zeer tegen waren. Meer dan drie dagen waren zij onder weg om deze dertig mijlen af te leggen, daar zij voortdurend de wind tegen hadden. Toen zij eindelijk, met grote moeite en gevaar, in de rivier van Colligny gekomen waren, waarbij zij zelfs in twijfel verkeerden, of zij deze rivier was of niet, aangezien een dikke mist hun het zien belette, verdween de mist, en zij zagen terstond het kasteel van Colligny en het dorp der Fransen, dat op het vaste land lag, omtrent een boogschot van het kasteel.

Toen zij aan land gekomen waren, vonden zij Villegagnon in het dorp der Fransen, die daar des morgens gekomen was om enige zaken te regelen. Zij begaven zich terstond tot hem, verklaarden de reden van hun komst, het gevaar waarin zij hun schip verlaten hadden, en baden hem hen onder het getal van zijn dienaren te willen opnemen, en voegden er bij, dat zij met temeer vrijmoedigheid tot hem hadden durven terugkeren, omdat zij in hun gemoed

verzekerd waren nooit iets tegen hem te hebben misdaan; dat zij het beter gevonden hadden tot hun eigen natie, de Fransen, terug te keren, dan zich aan de Portugezen over te geven, door wie zij misschien wel goed zouden zijn ontvangen geworden, of te blijven bij de Brazilianen, waar zij een goede ontvangst hadden genoten en beleefd ontvangen waren; en die zelfs bedroefd waren, dat zij heengingen.

Zij voegden er bij, dat, indien de zaak van de godsdienst hem wellicht mocht verhinderen hen goed te ontvangen of bij hem toe te laten, hij zeer goed wist dat de artikelen, waarover het geschil in de godsdienst liep, nog niet beslist waren door de leraren van Frankrijk en Duitsland; daarenboven, dat hij zelf voor een jaar belijdenis gedaan had van hun hervormden godsdienst. Zij betuigden hem eindelijk, dat zij geen Spanjaarden, of Portugezen, veel minder Heidenen, Turken, vrijdenkers of goddeloze mensen waren, maar christenen, gedoopt in de naam van onze Heere Jezus Christus en Fransen van geboorte, geen om enige slechte daad gevluchte of gebannen lieden, maar dat enige van hen vrouw en kinderen verlaten hadden, om hem in dit ver land te komen dienen, om de naam van Christus daar te verbreiden, zoals zij ook hun best gedaan hadden, om hem naar hun vermogen te dienen. En, indien immer ongelukkige mensen werden verdrukt, die door de stormen der zee, en verdreven naar vreemde eilanden, of door de oorlog beroofd werden van al hun goederen, of wegens andere ongelukken door iemand behoorden te worden beklaagd, dan behoorden zij, volgens hun zeggen, onder het getal er zodanigen te worden begrepen, want niet alleen hadden zij al hun bezittingen verloren, maar waren ook door de woestheid der zee tot de grootste ellende gebracht. Niettegenstaande dit alles, boden zij zich, zoals zij waren, ten dienste van Villegagnon, en baden hem om hen gelijk te stellen met zijn andere onderhorigen, totdat God hun de gelegenheid zou geven weer naar Frankrijk terug te keren.

Nadat zij aldus hun toestand en verlangen hadden bekend gemaakt, gaf hij hun een liefelijk en goed antwoord, te weten, dat hij God loofde, dat Hij hen alzo had bewaard, en gebracht in een goede haven, daar zij nochtans geen kennis hadden van de scheepvaart. En, nadat hij nauwkeurig van hen vernomen had, hoe dit alles was toegegaan, en vernomen had, welke hoop zij hadden aangaande hun schip, dat zij in een benarde toestand op zee hadden achtergelaten, vertroostte hij hen, en stond hun toe met de anderen in dezelfde rechten en vrijheden te leven.

Daar hij vreesde, dat zij zich naar de Portugezen of Brazilianen zouden begeven, sprak hij hun op een liefelijke wijze aan, en zei, dat hij met grote blijdschap hun verlossing had vernomen, dat hij zich daarover, voorzover dit waar was, verwonderde, en dat hij daarom, al waren zij de vreemdste lieden van de wereld, ja zelfs zijn vijanden, hun geen goede behandeling en verzorging wilde weigeren.

Niettegenstaande hun metgezellen tegen zijn wil vandaar vertrokken waren, en daardoor als zijn gezworen vijanden waren geworden, op wie hij, indien zij in zijn handen gevallen waren, het recht van vijandschap had kunnen toepassen; dat hij nochtans voor ditmaal al het voorgaande ongelijk wilde vergeten, en goed voor kwaad vergelden, en zich tevreden stellen met de wraak, die God zijn vijanden zou tonen. Daarom gaf hij hun de voorrechten en vrijheden als aan de andere Fransen, onder voorwaarde echter, dat zij geen woord zouden spreken van de godsdienst, op straf des doods; en zei, dat zij zich daarom wijs moesten gedragen, teneinde hem geen reden te geven hen kwalijk te behandelen.

Villegagnon maakte zich terstond van de boot meester, waarmee deze lieden aan land waren gekomen, en die hun met recht toekwam. En, ofschoon hij zag hoe groot het gebrek was, waarin zij verkeerden, daar zij niets bezaten om levensonderhoud te kunnen kopen, gaf hij hun echter niets daarvan. Ten gevolge van zijn schone beloften, bleven zij aan land, en begaven zich naar de dienaren van Villegagnon, werden weldra gezonder, en kregen hun

vorige krachten. De andere Fransen stonden hen bij met spijs, klederen en andere benodigdheden, daar zij naakt en berooid waren aangekomen.

Omtrent twaalf dagen brachten zij op rustige wijze door, terwijl Villegagnon in die tijd alles wat hij tegen hen gezegd had, wat zij geantwoord en hem verhaald hadden van de boot, bij zich begon te overleggen. Eindelijk kwam hij tot het besluit, dat alles wat deze personen hem verhaald hadden, leugens en valse listen waren, en dacht niet anders dan dat hun woorden leugenachtig waren, en dit aldus was overlegd door Dupont en Richer, omdat zij Brazilië hadden verlaten wegens het hete klimaat en om van hun arbeid in Frankrijk te kunnen uitrusten; en daarom was het hem vreemd, dat deze lieden zich weer tot de arbeid wilden begeven. Deze gedachte wekte bij hem de overtuiging, dat deze vijf gekomen waren om zijn sterkten te bespieden, en om de andere Fransen, zijn dienaren, die Villegagnon, wegens zijn ongestadigheid en wreedheid, niet goed mochten lijden, aan hun zijde te krijgen, om alzo, als zij een goede gelegenheid vonden, met een ander schip, dat, naar zijn mening, ergens in een andere rivier niet ver vandaar lag verborgen, zijn kasteel in te nemen en hem aldus met al zijn aanhangers om te brengen.

Dit vals en slecht vermoeden prentte hij zich zo vast in het hoofd, dat hij het voor vast en zeker hield. Van die tijd af wantrouwde hij al zijn oude en getrouwe dienaren, zodat hij nu op de een dan weer op de ander schold en tierde als een razende. Om het minste vergrijp sloeg hij hen met stokken, smeed hen op de grond, liet hen in ijzeren ketens boeien en honger lijden. Dit was de meesten hunner zo vreselijk, dat het merendeel van hen wenste, dat de aarde zich mocht openen om hen te verzwelgen; zo groot was hun verlangen om van zulk een wrede meester verlost te zijn. Des daags was deze wrede mens bezig zijn volk te kwellen, en de nacht maakte hem nog veel erger; want soms droomde hij, zoals dit bij vleselijke mensen meer het geval is, in wie de Geest van God niet woont, dat men hem de hals afsneed, dan weer dat Dupont en Richer met een groot aantal volk hem belegerden, zonder hem enige genade zijns levens of enige verademing te willen toestaan.

Door deze valse overleggingen zich verbeeldende, dat deze vijf lieden, die waren teruggekeerd, verraders en verspieders waren, bedacht hij, dat het nodig was, teneinde zich in dat land te handhaven, deze lieden te doen sterven. Hij overlegde bij zichzelf, hoe hij de schande en de opspraak van de mensen zou kunnen ontgaan, en had hen daarom wel van verraderij willen beschuldigen, doch hij kon dit niet, noch bij gissing noch door waarschijnlijkheid.

Daarom overlegde hij op welke wijze hij zijn wreedheid zou kunnen toepassen, zonder schande bij het volk te ondervinden. Hij kwam tot het besluit, dat, daar zij het gevoel van Luther en Calvijn in hun godsdienst aankleefden, en hij als beambte van de koning in dit land, volgens het besluit van koning Frans en Hendrik de tweede was aangesteld, hij van hen rekenschap mocht eisen van hun geloof. Zover hij hen kende, hield hij zich overtuigd, dat zij daarin zo standvastig zouden blijven, dat zij liever de dood zouden ondergaan dan het geloof te verzaken, dat zij eerst in het openbaar voor de gehele gemeente hadden beleden. Op die wijze zou hij niet alleen verlost worden van de vrees, die hem het langer leven van deze beklaglijke lieden aandeed, maar daardoor in Frankrijk geëerd en geprezen worden als een beschermer van het pauselijk geloof. Hij was immers overtuigd, dat het merendeel aan het hof van Frankrijk genoeg nemen zou in de opoffering van de beklagenswaardige christenen, en dit zou hem dienen tot een getuigenis, dat hij door ware vrees tot God bezielde was, ijverig was om de ketterij uit te roeien, en het rijk van Christus uit te breiden, zoals hij enige jaren vroeger aan enige pausgezinden had te kennen gegeven.

Om nu tot de uitvoering te geraken, die hij reeds had beraamd, stelde hij enige artikelen in schrift, waarop hij wilde, dat deze vijf zouden antwoorden en, terwijl hij hun deze artikelen

toezond, beval hij, dat zij binnen twaalf uren op alles schriftelijk antwoorden zouden. De artikelen zal men in belijdenis van hun geloof leren kennen, die hieronder zal volgen.

De Fransen, die daar woonden, trachtten hen op alle wijze te beletten om rekenschap van hun geloof te geven aan deze tiran, die niet anders zocht dan een gelegenheid om hen te doen sterven. Zij raadden hun aan naar de Brazilianen of oorspronkelijke bewoners van dat land te gaan, of zich aan de genade van de Portugezen over te geven, bij wie zij meer welwillendheid zouden vinden dan hij Villegagnon, die geboren scheen tot het bedrijven van allerlei wreedheid en tirannie.

Doch, boven de mening van al deze raadslieden, sterkte God dit beklagenswaardige volk met een bewonderenswaardige standvastigheid. Al stond het in hun keus, om het een of ander te doen, en al konden zij te land vertrekken, waarheen zij wilden, hetzij naar de wilden of naar de Portugezen, zonder dat Villegagnon of de zijnen dat konden beletten, nochtans versmaadden en verachtten zij al deze middelen, en zagen dat het uur was aangebroken, waarin het hun betaamde een bewijs te geven van de kennis, die God hun geschonken had.

Daarom riepen zij volgaarne de hulp van God in, en namen op zich de artikelen, die Villegagnon hun gezonden had, te beantwoorden, en vertrouwden, dat in deze heilige strijd de Heere met zijn Heilige Geest hen zou bijstaan, en hen volkomen onderwijzen, wat zij op alles moesten antwoorden. De bedoelde artikelen waren in groot aantal, en enige punten waren zo, moeilijk te beantwoorden als er in de gehele Schrift te vinden zijn, met welke beantwoording een kundig leraar, die over alle boeken had te beschikken, wel een maand kon doorbrengen. Deze beklagenswaardige lieden hadden nauwelijks een Bijbel, om enige plaatsen op te zoeken; daarenboven waren enige niet gezond, anderen verslagen door de vrees voor de dood, en enkelen in de heilige Schrift niet zeer goed ervaren.

Dit was de reden, dat zij onder elkaar kozen zekere **JAN DU BORDEL**, de oudste onder hen, die zeer goed was geoefend in de Goddelijke wetenschappen wegens enige kennis, die hij bezat van de Latijnse taal. In waarheid was hij het, die de meeste gaven van de Heere scheen ontvangen te hebben onder al de anderen. Bij herhaling wekte hij zijn metgezellen tot standvastigheid op; en, wanneer hij zag, dat zij begonnen te verflauwen, troostte hij hen, en gaf hun moed, opdat zij getrouwe dienstknechten van hun Heere mochten blijven, op Wie zij al hun vertrouwen stelden.

Deze Jan du Bordel stelde een schriftelijke geloofsbelijdenis op, waarin hij de artikelen, die door Villegagnon waren voorgesteld, uitvoerig beantwoordde. Deze belijdenis las hij eerst zijn metgezellen voor, en vroeg hun op ieder artikel in het bijzonder, of zij zulk een belijdenis niet hielden voor algemeen en gegrond op het Woord van God, wat zij allen tezamen toestemden, en waarbij zij God baden, dat Hij, indien het Zijn wil was, hun deze belijdenis van Zijn Naam met hun bloed wilde laten bevestigen. En om te tonen, dat zij deze belijdenis des geloofs waren toegedaan, ondertekenden zij die eigenhandig.

Wij hebben, geliefde lezer, deze belijdenis hier ook bijgevoegd, zoals zij woordelijk uit hun handschrift getrouw is overgezet. Daarom, indien deze niet zo uitvoerig wordt bevonden als de stof wel zou vereisen, bid ik u te bedenken in welke plaats deze beklagenswaardige lieden waren, in welk een benauwdheid des lichaams als des geestes zij verkeerden, verstoken van enige gunst, raad, of hulp van mensen, boeken of iets dat hun behulpzaam had kunnen zijn tot recht verstand der heilige Schrift.

DE BELIJDENIS VAN HUN GELOOF

"Volgens de leer van de apostel Petrus, in zijn eerste zendbrief, moeten alle christenen steeds bereid zijn, om rekenschap te geven van de hoop, die zij hebben op Jezus Christus en dat met alle zachtmoedigheid. Wij ondergetekenden, mijnheer van Villegagnon, hebben eenparig, naar de mate der genade, die ons de Heere gegeven heeft, geantwoord op ieder punt, zoals gij ons bevolen hebt, en beginnen met het eerste artikel.

1. Wij geloven in een enige God, onsterfelijk en onzienlijk, Schepper van de hemel en der aarde en van alle zichtbare en onzichtbare dingen; welke God onderscheiden is in drie Personen de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, Die van een enige natuur en eeuwig wezen zijn, hebbende één wil. De Vader is de oorsprong en het begin van alle goed, de Zoon in der eeuwigheid door de Vader voortgebracht, Die, toen de volheid des tijd gekomen was, in het vlees aan de wereld is geopenbaard, ontvangen van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria, geworden onder de wet, opdat Hij degenen, die onder de wet waren, zou verlossen, en wij tot kinderen Gods mochten worden aangenomen; de Heilige Geest, komende van de Vader en de Zoon, de Leraar van alle waarheid, sprekende door de mond der profeten, ingevende alle dingen, die door de apostelen zijn gesproken. Deze is de enige vertrooster in alle verdrukkingen, Die standvastigheid geeft en volharding in alle deugd. Wij geloven, dat men de almachtige majesteit van God alleen en volmaakt moet beminnen, aanbidden en aanroepen in het geloof.
2. Als wij onze Heere Jezus Christus aanbidden, scheiden wij de ene natuur van de andere niet, maar belijden de beide naturen, te weten, de Goddelijke en menselijke, die in Hem onafscheidelijk zijn.
3. Wij geloven van de Zoon Gods en van de Heilige Geest alles wat het Woord van God, de leer der apostelen en de belijdenis van het geloof ons daarvan onderwijzen.
4. Wij geloven, dat onze Heere Jezus Christus zal komen, om te oordelen de levenden en de doden in een zichtbare en menselijke gedaante, zoals Hij naar de hemel gevaren is, en dat Hij dit oordeel zal houden, zoals ons Mattheüs in het 25ste hoofdstuk beschrijft; zijnde alle macht om te oordelen Hem van de Vader, voor zoveel Hij mens is gegeven; en voor zoveel aangaat, wat wij uitdrukken in onze gebeden, dat de Vader verschijnen zal in het oordeel in de Persoon van Zijn Zoon. Wij verstaan daardoor, dat de macht des Vaders, gegeven aan Zijn Zoon, zich in dit oordeel zal openbaren, nochtans niet dus, dat wij de personen vermengen, overtuigd als wij zijn, dat Deze wel van elkaar onderscheiden zijn.
5. Wij geloven, dat in het heilige sacrament des avondmaals, met de lichamelijke tekenen van brood en wijn, de zielen der gelovigen dadelijk gevoed worden door het eigen wezen van onze Heere Jezus Christus, gelijk onze lichamen gevoed worden door de zichtbare spijzen; doch wij kunnen niet zeggen, dat het brood en de wijn veranderd worden in het lichaam en bloed van Christus, want het brood blijft in zijn natuur en wezen onveranderlijk en alzo ook de wijn, en er heeft geen omzetting of verandering plaats. Wij maken nochtans onderscheid tussen dit brood en deze wijn, en ander gewoon brood voor onze dagelijkse spijs, voor zoveel dit een sacrament of teken is, waaronder de waarheid ongetwijfeld wordt ontvangen. Dit ontvangen geschiedt echter niet dan door het geloof; en men moet hierin aan niets vleselijks denken, noch de tanden gereed maken om deze spijze te gebruiken, zoals de heilige Augustinus zegt: "Waarom bereidt gij uw tanden en uw buik? Geloof en u hebt gegeten." Het teken geeft ons dus de waarheid niet, noch de zaak, die er door betekend wordt. Door Zijn macht en goedheid voedt en onderhoudt onze Heere Jezus Christus onze zielen, en maakt die Zijn vlees en bloed en al Zijn weldaden deelachtig.

Nu komen wij tot de verklaring van de woorden van Jezus Christus. "Dit is mijn lichaam." In het vierde boek van Tertullianus, dat hij schreef tegen de ketter Marcion, verklaart hij deze woorden aldus: "Dit is het teken en de gedaante van Mijn lichaam," Augustinus zegt: "De Heere heeft zich niet ontzien te zeggen: "Dit is Mijn lichaam,"

wanneer Hij slechts het teken van zijn lichaam gaf." Daarom, zoals dit ook bevolen is in het eerste artikel van de kerkvergadering van Nicea, moeten wij in dit heilige sacrament niets vleselijks zoeken, noch onze zinnen zetten op het brood en de wijn, die als tekenen worden voorgesteld; maar wij behoren onze harten opwaarts te heffen naar de hemel, om door het geloof onze Heere Jezus Christus te aanschouwen, zittende aan de rechterhand van God Zijn hemelse Vader. Wij zouden hier nog kunnen bijvoegen het artikel der hemelvaart van Christus, en nog vele andere gevoelens van Augustinus, die wij echter achterwege laten, uit vrees van te uitvoerig te zullen worden.

6. Wij geloven, dat, indien het nodig geweest ware water te mengen onder de wijn, de Evangelisten en de apostel Paulus deze zaak, als er zoveel aan gelegen was, niet zouden hebben verzwegen. En, wat de oude kerkvaders aangaat, die dit hebben bevolen, naar aanleiding van het bloed en water, dat uit de zijde van Christus vloede, aangezien dit gebruik niet gegrond is in het Woord van God, en het plaats had lang na de instelling van het Heilige Avondmaal, zo kunnen wij niet zeggen, dat dit nu in deze tijd nodig is.
7. Wij geloven, dat er geen andere heiliging van het sacrament bestaat, dan die geschiedt door de bedienaar des Woords, als men het Heilige Avondmaal uitdeelt, en wanneer de bedienaar in de volkstaal aan de gemeente de instelling verhaalt van het Avondmaal, op die wijze zoals Jezus Christus ons zelf heeft voorgeschreven. En zelfs, zoals Augustinus zegt: "De heiliging is het woord van het geloof, dat gepredikt en ontvangen is in het geloof." Waaruit duidelijk volgt, dat de woorden, die op geheime wijze over de tekenen worden uitgesproken, geen heiliging kunnen inhouden, zoals blijkt uit de instelling van onze Heere Jezus Christus, toen Hij tot de discipelen, die daar tegenwoordig waren, met luide stem zei: "Neemt en eet."
8. Het sacrament van het Heilige Avondmaal is geen spijs voor het lichaam, maar voor de ziel, want wij eten daar niets vleselijks, zoals wij in het vijfde artikel hebben verklaard; maar wij ontvangen het door het geloof, dat vleselijk is.
9. Wij geloven, dat de doop een sacrament der boetvaardigheid is en als een opneming in de kerk van God, om de Heere Jezus Christus te worden ingelijfd. Dit stelt ons de vergeving van onze vorige en latere zonden voor ogen, welke vergeving volkomen verkregen is door de enige dood van Jezus Christus. Daarenboven wordt ons hierin afgebeeld de afsterving van ons vlees, en een zuivering en afwassing voor ogen gesteld, die afgebeeld wordt door het water, waarmee de kinderen gedoopt worden, welk water een teken is van het bloed onzes Heeren Jezus Christus, waardoor onze zielen waarachtig gezuiverd en gewassen zijn. De instelling hiervan wordt ons geleerd in het Woord van God, dat de apostelen hebben opgevolgd, daar zij doopten met water *in de Naam des Vaders, des Zoons, en des Heilige Geestes*. En wat nu het bannen van de satan, de zalving, het speeksel en het zout aangaat, dat alles verwerpen wij als menselijke instellingen, en stellen ons tevreden alleen met de wijze van instelling, die ons door de Heere Christus en zijn apostelen is nagelaten.
10. Wat de vrije wil aangaat, geloven wij, dat de eerste mens, die geschapen is naar Gods beeld, de vrijheid en de wil bezeten heeft, zowel tot het goede als tot het kwade, en dat hij alleen wist, wat de vrije wil was, toen hij nog in volmaaktheid verkeerde. Doch hij heeft deze gift des Heeren niet lang bewaard, maar is daarvan door zijn zonde beroofd geworden, en allen die hem hebben nagevolgd, zo zelfs, dat niemand, afkomstig uit het zaad van Adam, enige neiging bezit tot het goede. Daarom zegt de apostel Paulus: "De natuurlijke mens begrijpt niet de dingen, die des Geestes Gods zijn; want zij zijn hem dwaasheid, en hij kan ze niet verstaan." De profeet Hosea roept tot de kinderen Israëls: "Israël is verontreinigd." Wij verstaan dit van de mens, die nog niet wedergeboren is door de Heilige Geest. En, wat nu een Christen aangaat, die gedoopt is in het bloed van Christus, en wandelt in nieuwigheid des levens, die geeft onze Heere weer de vrije wil, en

hervormt zijn wil tot alle goede werken, doch niet in alle volmaaktheid; want de uitvoering van de goede wil is niet in zijn macht, maar komt van God, zoals de apostel dat zeer uitvoerig verklaart in het 7de hoofdstuk van de brief aan de Romeinen, als hij zegt: "Het willen is wel bij mij, maar het goede te doen, dat vind ik niet." De mens, die door God beschikt is tot de eeuwige zaligheid, al zondigt hij ook uit menselijke zwakheid, kan niet tot onboetvaardigheid vervallen. Daarom zegt de apostel Johannes: "Een iegelijk, die uit God geboren is, die doet de zonde niet, want zijn zaad blijft in hem."

11. Wij geloven, dat het alleen aan het Woord van God toekomt, om de zonden te vergeven, van welk Woord, zoals Ambrosius zegt, de mens slechts een bedienaar is; daarom, indien hij iets bindt of ontbindt, is hij het niet, die deze niet vergeving of vergeving der zonden werkt, maar het Woord Gods, dat hij verkondigt. In betrekking tot deze zaak zegt de vrome leraar Augustinus zeer goed, "dat het niet is door de verdiensten der mensen, dat de zonde vergeven zijn, maar door de kracht des Heilige Geestes; want de Heere had tot Zijn apostelen gezegd: "Ontvangt de Heilige Geest." Daarna voegt Hij er bij: "Indien gij iemands zonden vergeeft," enz. Cyprianus zegt, "dat een dienaar de misdaad niet kan vergeven, die begaan is tegen zijn meester."
12. Wat aangaat de oplegging der handen, deze was in hun tijd gebruikelijk, doch deze is nu niet meer nodig, want wij kunnen daardoor de Heilige Geest niet geven, wat God alleen toekomt. Aangaande de kerkelijke ordening, geloven wij alles wat de apostel Paulus daarvan geschreven heeft in zijn eerste brief aan Timotheüs en op andere plaatsen.
13. De scheiding tussen man en vrouw, die wettelijk door het huwelijk zijn verbonden, mag niet worden toegestaan dan alleen om overspel, zoals ons Christus leert in het Evangelie van Mattheüs, hoofdstuk 5 en 19. En deze scheiding om overspel mag niet lichtvaardig plaats hebben, en de zaak moet eerst goed onderzocht worden, door de wereldlijke overheid. Hij, die daarin niet gezondigd heeft, en door wiens misdaad deze scheiding niet plaats had, zal, wanneer hij zich niet van het huwelijk zal kunnen onthouden, met een ander mogen huwen, zoals de vrome leraar Ambrosius zegt, op het 7de hoofdstuk van de 1e zendbrief aan de Corintiërs; doch de wereldlijke overheid moet in alles met rijp beraad te werk gaan.
14. Als Paulus leert, dat de bisschop alleen de man van één vrouw moet zijn, verbiedt hij daardoor niet, dat een bisschop, na de dood van zijn eerste vrouw, een andere zou mogen trouwen; maar hij verbiedt het bezit van meer dan een vrouw, waartoe de mensen in die tijd zeer genegen waren. Wij laten nochtans het oordeel in deze zaak over aan hen, die heter in de Heilige Schrift ervaren zijn, aangezien ons geloof op dit punt niet genoegzaam is gegrond.
15. Het is niet geoorloofd God enige gelofte te doen, tenzij Hij daarin een goed behagen heeft. Nu echter dienen de kloosterbeloften nergens anders toe dan tot bederf van de ware godsdienst. Een grote vermetelheid en verwaandheid is het ook in de mens, iets te beloven boven hun toestand, aangezien de Heilige Schrift ons leert, dat de onthouding van vrouwen of mannen een bijzondere gave van God is. Waaruit duidelijk volgt, dat zij, die zich de last opleggen, om het huwelijk hun gehele leven af te zweren van geen grote vermetelheid en verwaande onbeschaamdheid kunnen worden vrijgesproken. Zij doen hiermee niets anders dan God op de proef stellen, aangezien de gave van onthouding bij enige mensen slechts tijdelijk is, en hij, die deze gave een tijdlang bezat, zal haar niet bezitten in zijn latere leeftijd. Daarom stellen zich de priesters, monniken en andere geestelijken, die zich verbinden en beloven om zuiver te leven, tegen God, voorzover het niet in hun macht staat om te onderhouden, wat zij beloven. In zijn elfde brief zegt Hiëronymus: "Indien de meisjes zich van goeder hart aan God hebben toegewijd, om zuiver te blijven zonder geveinsdheid, en zo sterk zijn en volhardend, mogen zij het loon

verwachten voor haar rein leven, zoals haar bereid is. Doch, indien zij niet volharden willen noch kunnen, zoals zij beloofd hebben, is het beter te huwen, dan zich, door haar onbehoorlijke lusten en hartstochten in het vuur der hoererij te werpen.”

Wat de plaats van de apostel Paulus aangaat, het is waar, dat de weduwe, die men koos om in de gemeente te dienen, zich onderwierp om niet te trouwen, zolang zij die dienst zou vervullen. Niet dat men de zodanigen enige heiligheid toeschreef; maar, omdat zij haar dienst niet zo goed konden waarnemen, wanneer zij een man hadden getrouwd. Wanneer zij weer wilden trouwen, verlieten zij haar bediening, waartoe de Heere haar geroepen had. En zover was het er vandaan, de belofte te volbrengen, die zij in de gemeente hadden afgelegd, dat zij zelf de belofte verbraken, die bij het ontvangen van de doop afgelegd was, waarin ook dit was begrepen, dat een iegelijk de Heere moest dienen in het ambt, waartoe zij door de Heere geroepen was. De weduwen legden de belofte van onthouding niet af, dan voorzover het huwelijk niet dienstig was tot zulk een ambt, waartoe zij zich verplichtten, en hadden geen andere bedoeling dan zich goed van haar bediening te kwijten. Zij waren dus ook niet gedwongen, dat het haar niet eer geoorloofd was te trouwen, dan te branden, en tot schande te vervallen of oneerbare daden te plegen. Wat meer is, in het genoemde hoofdstuk verklaart de apostel Paulus, tot voorkoming van zulke verkeerdheden, dat zij niet aangenomen werden om zulke belofte af te leggen, dan nadat zij de ouderdom van zestig jaren bereikt hadden, welke ouderdom in de regel verheven is boven vleselijke lasten. Hij voegt er bij, dat zij, die men daartoe zou verkiezen, niet meer dan eenmaal moesten gehuwd geweest zijn, teneinde men daarin reeds een bewijs zou zien van onthouding.

16. Wij geloven, dat Jezus Christus is onze enige Middelaar, Voorspraak, en Advocaat, door Wie wij toegang hebben tot de Vader, en dat wij, gerechtvaardigd zijnde, in Zijn bloed verlost zullen zijn van de eeuwige dood, en door Hem, reeds verzoend zijnde bij de Vader, overwinning zullen verkrijgen over de dood. Wat de gestorven heiligen aangaat, zeggen wij, dat zij begerig zijn naar onze zaligheid en geluk, en wensen, dat het rijk van God meer en meer komt. Nochtans moeten wij ons niet tot hen wenden om voorspraak, om iets van God te ontvangen, omdat wij daarin zouden handelen tegen Gods gebod. Maar wij, zo lang wij leven en samen verenigd zijn, als leden van één lichaam, moeten de een voor de ander bidden, zoals ons op verscheidene plaatsen in de heilige Schrift geleerd wordt.
17. Over de doden verbiedt ons de apostel Paulus, 1 Thess. 4, vs. 13 bedroefd te zijn, want dat doen de heidenen, die geen hoop hebben om weer uit de dood te worden opgewekt. De apostel gebiedt en onderwijst ons ook niet, dat wij voor hen bidden zullen, wat hij niet zou vergeten hebben, indien hij geweten had, dat dit nodig was. De oude leraar Augustinus zegt, in zijn aantekening op de 48e Psalm, "dat het de geesten der doden alleen baat, wat zij in hun leven hebben gedaan, en indien zij niets gedaan hebben in hun leven, zal hun dit ook niet baten na hun dood."

Aan het einde van deze artikelen was met hun eigen handen wat hier volgt geschreven:
"Dit is het antwoord, dat wij geven op de artikelen door u gezonden, naar de mate der gaven, die wij van de Heere hebben ontvangen. Wij bidden God, onze hemelse Vader, dat het Hem behaagt, dat wij geen dood geloof hebben, maar dat het vruchten voortbrengt Zijn kinderen waardig, derwijze, dat Hij ons geve vermeerdering en volharding daarin, en wij Hem mogen loven en danken in eeuwigheid. Alzo geschiede het."

Daaronder stonden hun namen aldus geschreven:

Jan du Bordel.

Pieter Bourdon.

Matthias Vermeil.

Andries de Lafon.

(Franse naam: **Jean du Bourdel, Pierre Bourdon, Matthieu Verneil, André Lafon**)

Deze belijdenis van geloof werd aan Villegagnon gezonden in antwoord op de artikelen, die hij deze mannen had voorgesteld. Nadat hij dat geschrift had gelezen en overpeinsd, gedreven als hij werd door een verkeerde geest, verklaarde hij hen terstond voor kettters aangaande de artikelen van het sacrament des Avondmaals, der beloften en andere, en achtte, dat deze lieden veel meer moesten geschuwd worden dan zulken, die met een verpestende ziekte besmet zijn. Hij schaamde zich ook niet te zeggen, dat het niet geoorloofd was hun langer te laten leven, opdat zijn andere dienaren niet door hun venijn mochten vergiftigd worden. Toen hij eindelijk bij zichzelf besloten had hen te doen sterven, liet hij dit echter niet blijken, uit vrees dat zij, gewaarschuwd wordende, hem zouden kunnen ontvluchten.

Men zegt, dat hij niemand ter wereld te kennen gaf, wat hij met deze beklagenswaardige lieden voornemens was te doen. Bij hield zich stil en alles geheim tot de volgende Vrijdag, de 9e Februari 1557, op welke dag des morgens, daar hij wist, dat zijn schip naar het vasteland moest, waar deze lieden zich met de andere Fransen bevonden, om enige levensbehoeften te halen, hij de scheepslieden bevel gaf, om Jan du Bordel en zijn metgezellen mee te brengen. Bij het ontvangen van dit bevel, dachten deze, dat het was om hen te ondervragen aangaande de belijdenis van hun geloof, die zij korte tijd tevoren hadden overgeleverd; zodat zij daarom in vrees en zorg verkeerden deze beklagenswaardige lieden in ellende te brengen. Niettegenstaande hun vrees, boodschapten zij, toen zij aan land gekomen waren, Jan du Bordel, dat hij terstond met zijn medebroeders bij Villegagnon moest komen.

Ten gevolge van dit bevel werden alle Fransen daar, die deze mannen wegens hun deugdzaam en stil gedrag zeer beminde met grote droefheid vervuld. Met tranen in de ogen baden zij eendrachtig, dat zij toch niet naar deze tiran, wiens wreedheid hun genoeg bekend was, zouden heengaan, en zich alzo op de slachtbank brengen, want dat zijn bloeddorstigheid hen genoeg overtuigde, dat hij niet anders in de zin had, dan het onschuldig bloed van deze beklaglijke lieden te vergieten.

Niettegenstaande dit alles, bad Jan du Bordel, een man van grote kloekmoedigheid en begaafd met een bewonderenswaardige standvastigheid, de Fransen, dat zij toch wilden eindigen met wenen, en door hun ontmoedigende woorden zijn metgezellen niet flauwhartig maken, maar veel liever moed en standvastig zouden geven, niet alleen om moedig te gaan, waar zij geroepen werden, maar zich ook, indien het God behaagde, gewillig om de naam van Christus in de dood te begeven. Hij vermaande hen ook op de volgende wijze: "Mijn broeders, ik zie wel, dat de satan ons graag zou willen beletten om op deze dag te verschijnen voor het aangezicht van Villegagnon, om daar de zuivere leer van het evangelie te belijden. En ik bemerk maar al te goed, dat enige der onze door groter vrees worden gekweld dan wel betaamt, alsof wij wantrouwen zouden aan de hulp en de bijstand van onze getrouwe Heere, van Wie wij weten, dat ons leven in Zijn hand is, zodat de tirannen van deze wereld ons dit niet kunnen benemen zonder Zijn hemelse wil, daarom bid ik ulieden met mij te bedenken, op welke wijze en waarom wij in dit vreemde land zijn gekomen, Wie ons meer dan twee duizend mijlen over de zee heeft gebracht, en Wie ons wonderbaar temidden van vele gevaren heeft bewaard. Is Hij het niet, Die alle dingen regeert en onderhoudt door Zijn oneindige goedheid, Die de Zijn helpt door wonderbare middelen? Het is waar, wij hebben drie machtige vijanden, te weten, de wereld, de duivel en het vlees, die wij door onze krachten niet kunnen tegenstaan. Maar ons overgeevende aan de bescherming van Christus, Die deze voor ons heeft overwonnen, laten wij ons gerust stellen, en ons in Hem verzekeren, want Hij zal ons helpen en bijstaan, zoals Hij beloofd heeft. Laat ons dan goede moed scheppen, mijn

broeders; laten de wreedheden, de rijkdommen en de ijdelheden van deze wereld ons niet beletten bij Christus te komen."

Zijn metgezellen genoten een ongelofelijke troost en blijdschap uit deze woorden, en baden God met een heilige ijver, om hen te versterken en bij te staan met Zijn Heilige Geest, Die hun zou leren, wat zij te antwoorden hadden voor de mensen aangaande de kennis, die zij van God uit Zijn heilig Woord verkregen hadden.

Daarna gingen Jan du Bordel, Matthias Vermeil en Andries Lafon in het schip, dat daar voor hen gereed lag, om er mee naar het eiland van Colligny te varen, teneinde met Villegagnon te spreken. Wegens zware ziekte bleef Pieter Bourdon achter.

Toen zij nu op het eiland van Villegagnon gekomen waren, beval deze terstond, dat men hen bij hem zou brengen, en vroeg hun, terwijl hij hun belijdenis in zijn handen had, of zij dit aldus opgesteld en getekend hadden, en of zij bereid waren dit staande te houden.

Eendrachtig antwoordden zij daarop, "dat zij deze belijdenis aldus opgesteld en ondertekend hadden, terwijl ieder hunner zijn eigen handtekening herkende. En, aangezien zij deze als christelijk aanmerkten, als geput uit de heilige Schrift, volgens de belijdenis der apostelen en martelaren uit de eerste tijd van het christendom, waren zij ook bereid, door Gods genade, die staande te houden en te beschermen tot de dood, terwijl zij zich nochtans aan het oordeel en het gevoelen van hen wilden onderwerpen, die grotere gaven bezaten, en meerdere kennis mochten bezitten in de heilige Schrift."

Nauwelijks hadden zij deze woorden gesproken, of Villegagnon zette een verstoord en toornig gezicht, en bedreigde hen, om hun vermetelheid te zullen doen sterven, indien zij dit ongelukkig gevoelen, zoals hij zei, niet wilden laten varen.

Terstond beval hij de scherprechter hen met de voeten in de boeien te sluiten, en een ijzeren ketting aan de hals te hangen van vijftig of zestig ponden gewicht. Men zegt, dat hij van deze strafwerktuigen genoegzaam voorzien was, want dat hij de arme Brazilianen daarmee deerlijk in slavernij deed zuchten, in plaats van hen met God bekend te maken. Niet tevreden zijnde, dat hij hen alzo in ijzeren boeien had doen slaan, liet hij hen daarenboven in een zeer donkere en onreine gevangenis brengen, waar zij door vele soldaten, die daartoe waren aangewezen, werden bewaard.

In weerwil daarvan, verblijdden zich de beklagenswaardige gevangenen, en zongen psalmen en lofzangen ter ere van de almachtige God, en vertroostten en versterkten elkaar met een waren christelijke ijver.

Al de bewoners van het eiland waren daarover ontzet, en begonnen voor zichzelf te vrezen. Niettegenstaande dit alles, bezochten enige, als Villegagnon in rust was, of op een andere plaats iets verrichtte, in het geheim de gevangenen, spraken hun moed in, en voorzagen de beklagenswaardige gevangenen van spijs, waaraan zij grote behoefte hadden, daar hij hun vreselijke honger liet lijden. Maar, daar er geen aanzienlijken onder hen waren, die hen kwamen bezoeken, en de vrijheid durfden nemen, aan Villegagnon zijn ongerechtigheid en tirannie onder het oog te brengen, die hij aan deze arme, onschuldige mensen betoonde, konden de gevangenen geen hulp van dit eiland wachten. Op bijstand van het vaste land was ook niet te rekenen, omdat Villegagnon op lijfstraf verboden had, dat de schepen van het eiland zouden vertrekken, zodat die van het vaste land niet weten konden welk kwaad deze tiran op het eiland uitrustte. De gehele dag had Villegagnon zeer weinig rust en dwaalde rondom zijn kasteel. Dikwerf ging hij naar de gevangenis, om te zien, of de poorten wel gesloten waren, ja, hij lag als het ware met zijn neus op de sloten, om te onderzoeken of zij niet vervalst waren. Al de wapens, die de soldaten en werklieden in hun vertrekken hadden, liet hij bij zich brengen, en in zijn woning verzekeren uit vrees, dat het volk die tegen hem mocht opvatten.

Na al deze voorzorgen, bracht hij het overige van die dag en de gehele volgende nacht door met te bepeinen welk een soort van dood hij hen zou doen sterven. Eindelijk besloot hij hen in de zee te doen verdrinken, omdat zijn beul niet goed ervaren was in het uitvoeren van andere straffen. En, ofschoon hij dit besloten had, en de gevangenen stevig geketend en geboeid waren, en hem dus niet konden ontlopen, kon hij nochtans die nacht niet een uur gerust slapen, maar stond zelf van het bed op, en zond ieder uur naar de gevangenis, om te zien of die ook goed gesloten was.

Intussen hield Jan du Bordel niet op zijn metgezellen op te wekken God te danken voor de eer, die Hij hun aandeed, om hen te roepen tot een getuigenis van zijn Evangelie en de belijdenis van Zijn heilige naam, en wel in zulk een vreemd en barbaars land, en wekte steeds de goede hoop bij hen op, dat Villegagnon toch niet zo wreed zou zijn om hen, wegens de belijdenis des geloofs, te doen sterven, dan alleen, dat zij levenslang in dienstbaarheid en slavernij zouden moeten leven. Doch zijn metgezellen, die de wrede inborst van Villegagnon kenden, hadden weinig hoop op het leven, aangezien hij reeds lang de gelegenheid gezocht had, die hem nu gegeven werd.

Des anderen daags, Vrijdags morgens, kwam hij, goed gewapend, met een page in een benedenkamer, waar hij **Jan du Bordel** bij zich ontbood, die met ketens geboeid was. Deze vroeg hij een verklaring over het artikel van het sacrament, waarop deze beleed, dat het brood en de wijn niet meer dan tekenen waren van het lichaam en het bloed van Christus, en bevestigde dat met de woorden van de leraar Augustinus.

Toen bij uit diens geschriften iets wilde aanhalen, om zijn woorden te bevestigen, werd Villegagnon zo toornig, dat hij zijn vuist ophief, en hem zulk een slag in het aangezicht gaf, dat het bloed hem in ruime mate uit neus en mond vloeide. Terwijl hij hem sloeg, voegde hij hem de woorden toe: "Gij hebt gelogen, gij slechte boef. De leraar Augustinus heeft deze woorden in die zin niet bedoeld; daarom zal ik u van deze dag aan, voor ik eten zal, de vruchten doen plukken van uw hardnekkigheid."

Te midden van deze verdrukkingen, antwoordde deze beklagenswaardige man hem niet anders, dan dat het in de naam des Heeren moest geschieden. En daar hem de tranen, met bloed vermengd, langs de wangen liepen wegens de grote pijn van de slag, die hij ontvangen had, zei Villegagnon al spottende dat hij wel gevoelig en een popmannetje was, omdat hij wegens een tikje huilde. Hij vroeg hem nog eens, of hij bleef volharden bij hetgeen hij geschreven en ondertekend had.

Du Bordel antwoordde daarop, 'dat hij daarvan niet zou afwijken, tenzij men hem met de Heilige Schrift bewees, dat hij ongelijk had.'

Toen Villegagnon zijn standvastigheid zag, beval hij de beul hem aan handen en armen te binden, en naar een hoge steenrots te leiden, waaronder de zee tweemaal daags vloeide, waarbij Villegagnon en zijn page, met de wapenen in de hand, de armen lijder tot aan deze plaats vergezelden.

Jan du Bordel ging voorbij de gevangenis, waarin zijn andere metgezellen gevangen lagen, en riep met luide stem, dat zij goede moed moesten houden, daar zij spoedig van dit ellendige leven zouden verlost worden. En, terwijl hij ter dood ging, zong hij met grote blijdschap Gode psalmen en lofzangen, wat de beul en de wrede Villegagnon verbaasde.

Toen zij op de steenrots kwamen, kon deze goede man nauwelijks verlof krijgen, om tot God te bidden, voor hij van de wereld scheidde, zulk een haast maakte Villegagnon om dit onschuldige lam te doen sterven. Eindelijk stond hij hem toe op de knieën te vallen, *waar hij God al zijn zonden beleed, Hem om vergiffenis en genade bad, in de Naam van Zijn enige Zoon Jezus Christus, in Wiens handen hij zijn geest beval.*

Daarna ontkleedde hij zich tot op het hemd, gaf zich in de handen en aan de genade van de beul over, en bad om niet te mogen verflauwen. Toen Villegagnon zag, dat deze straoefening

niet spoedig genoeg zou aflopen, bedreigde hij de beul met stokslagen, indien hij zich niet haastte. Daarop wierp de beul deze vrome getuige van Christus, terwijl deze de Naam des Heeren aanriep, spoedig in de zee, waar Jan du Bordel God aanbad, totdat hij door de onstuimige baren verzwolgen werd, en offerde zijn ziel op in de handen van zijn hemelse Vader.

Matthias Vermeil

Toen Jan du Bordel aldus jammerlijk in de zee was omgekomen, bracht de beul terstond Matthias Vermeil op deze plaats, die zeer verslagen was over de dood van zijn metgezel, doch volstandig in het geloof bleef. Toen hij naar deze plaats gebracht werd, vroeg Villegagnon hem, die hij zulk een haat niet toedroeg als Jan du Bordel, of hij zich wilde ombrengen, en om een vals gevoelen te beschermen in de dood begeven.

Doch deze godzalige man werd door deze woorden niet aan het wankelen gebracht. Het is waar, dat, toen hij zich op de steenrots ontkleedde, hij een natuurlijke vrees voor de dood kreeg, waarom hij verzocht, dat men hem de reden zou zeggen, waarom men hem deed sterven. "O mijnheer van Villegagnon," zei hij, "hebben wij iets gestolen? Hebben wij enige van uw minste dienaren overlast aangedaan? Is het onze toeleg, om u te doden? Hebben wij iets gedaan, wat u tot schande of oneer zou kunnen strekken?"

"Nee, boef," antwoordde Villegagnon, "gij noch uw metgezellen sterven om iets, wat gij daar hebt gevraagd, maar omdat gijlieden u als schandelijke pesten hebt afgescheiden van de kerk, daarom moet men ulieden afsnijden als verrotte leden, opdat gij de overigen van mijn volk niet zoudt bederven."

Hierop antwoordde Matthias: "Aangezien gij de godsdienst gebruikt als een dekmantel, zo bid ik u, hebt gij, nog geen acht maanden geleden, geen volledige belijdenis der punten en artikelen gedaan, om welke gij mij nu doet sterven? Daarna viel hij op de knieën en bad aldus: "O eeuwige God, daar wij om de zaak van Uw Zoon Jezus Christus heden moeten lijden, aangezien men ons, omdat wij Zijn heilig Woord en Zijn leer hebben voorgestaan, nu als schapen naar de slachtbank leidt, wil door Uw barmhartigheid wakker worden en de Uw bijstaan, en trek U de zaak, die de Uw is, aan, opdat de satan en de kracht der wereld geen macht over mij verkrijgen."

Na dit gezegd te hebben, wendde hij zich naar Villegagnon, en bad hem, om hem niet te doen sterven, maar tot slaaf te maken. Villegagnon werd beschaamd, en wist niet, wat hij op deze roerende bede van deze beklagenswaardige man zou antwoorden, doch zei eindelijk, dat hij niet wist, waartoe hij hem zou gebruiken, daar hij hem nog minder achtte dan de onreinheid van de straat. Nochtans zei hij, dat hij zich wilde bedenken, wanneer hij zijn geloof wilde verzaken, en bekennen, dat hij gedwaald had.

Toen Matthias Vermeil zag, dat de hoop, die men hem gaf, tot schade van zijn zaligheid strekte, en dat deze nog zeer onzeker was, riep hij vrijmoedig met luider stem uit, dat hij liever wenste te sterven, teneinde eeuwig in de Heere te leven, dan een korte tijd te leven, om eeuwig met de satan te sterven. Nadat hij op de steenrots zijn gebed gedaan had, en zijn ziel in de handen van zijn hemelse Vader had aanbevolen, stelde hij zich vrijwillig in handen van de beul, en gaf onder de uitroep met luide stem: "*Heere Jezus, wees mijner genadig,*" zijn geest over.

Andreas de Lafon

(Die niet volstandig is gebleven.)

Nadat de beide vrome getuigen zeer standvastig voor de naam van Jezus Christus gestorven waren, werd de derde, te weten Andreas de Lafón, kleermaker van beroep, door de scherprechter op de gerichtsplaats gebracht. Toen hij naar de steenrots ging, waar hij sterven

zou, vroeg hij aan ieder vergiffenis, indien hij iets misdaan had, daar het de wil van God was, dat Hij om de Naam des Heeren Jezus Christus zou sterven. Alleen wegens zijn beroep, dat hij goed verstond, zou Villegagnon deze wel hebben willen behouden, teneinde door hem bediend te worden, aangezien er geen kleermaker onder zijn volk was; nochtans kon hij dit niet doen zonder te worden berispt, dat hij de een meer gunst bewees dan de ander. Daarom zond hij een van zijn pages tot hem, om deze goede man te vermanen medelijden met zichzelf te hebben, en hem de middelen aan te wijzen, waardoor hij zijn leven zou kunnen behouden; van welke plicht deze page en nog een ander zich bij uitstek kweten, daar zij hem aanraadden, Villegagnon te zeggen, dat hij niet zeer goed ervaren was in de heilige Schrift, om te kunnen antwoorden op al de punten, waarnaar men hem zou kunnen vragen.

Andreas trok zich echter deze gegeven raad niet bijzonder aan, daar hij meende, dat hij geen vergeving van mensen, maar de vergeving van God nodig had. Deze page en de andere lieten de beul wachten, en liepen intussen naar Villegagnon, die niet ver van daar vertoefde. Zij verzochten aan hem, het leven te willen schenken aan deze arme kleermaker en zeiden, dat hij nooit gestudeerd had, en niet voornemens was hardnekkig in zijn gevoelens en voornemen te blijven volharden, en dat hij later wellicht van gevoelen zou veranderen, wanneer men hem uit de heilige Schrift vollediger zou onderrichten. Zij voegden er nog bij, dat deze kleermaker hem zeer dienstig zou zijn, en de plaats vervullen van een ander, die hij anders op grote kosten zou moeten onderhouden.

In het begin hield Villegagnon zich alsof hij naar hun verzoek niet wilde luisteren, en zei met een vertoornd gemoed, dat de kleermaker hardnekkig zou blijven volharden in de verkeerde gevoelens van zijn metgezellen; dat het hem intussen zeer speet, omdat hij hem gekend had als een stil, en vreedzaam mens, van wie hij wel wilde gediend zijn, en dat hij, indien hij zijn dwalingen wilde belijden, hem het leven wel wilde schenken. Hij gebod, dat men hem dit eerst zou afvragen, voor de beul hem ter dood zou brengen.

Deze beklagenswaardige man, die reeds bereid was om de dood voor de belijdenis van het evangelie te ondergaan, werd door deze page en zijn metgezel zeer aangevochten en gesmeekt zijn geloof te laten varen of te beloven, dat hij zijn dwaling zou belijden, of ten minste verklaren, niet hardnekkig bij zijn gevoelens te willen blijven, er bijvoegende, dat er geen ander middel was om het leven te behouden.

Eindelijk brachten deze raadgevers de armen kleermaker zover, dat hij, om de dood te ontgaan, verklaarde, dat hij niet hardnekkig bij zijn gevoelens wilde blijven, *wanneer men hem iets beters uit Gods Woord zou bewijzen.*

Villegagnon verstond, dat hij beloofde te verloochenen, wat hij vroeger zo standvastig had beleden, en beval daarom de beul hem van zijn boeien te bevrijden, en met vrede naar zijn kasteel te laten gaan, dat hem als gevangenis verstrekke, waar hij in zijn gevangenschap zijn handwerk uitoefende voor Villegagnon en zijn gehele huisgezin.

Dit alles had plaats in de vroege ochtend voor negen uur, voor het merendeel van het volk, dat op het eiland woonde, daarvoor gewaarschuwd was. Toen het volk dit alles vernam, en de barbaarse wreedheid zag van Villegagnon, beschuldigden zij zichzelf van flauwhartigheid, daar niemand hunner zich had durven verklaren tegen het gepleegde geweld in het vergieten van het onschuldige bloed van deze vrome getuigen van Christus, en wel, omdat niemand hunner de eerste durfde zijn om slechts met een enkel woord te betuigen, dat het Villegagnon niet paste iemand wegens zijn geloof te laten doden. Zij sloten zich in hun kamers op, uit vrees dat zij, wanneer zij onder het volk kwamen, zich wellicht enig woord zouden laten ontvallen, dat hun daarna het leven zou kunnen kosten.

Pieter Bourdon

De bovenstaande bloedige offerande van Villegagnon was daarmee nog niet geëindigd. De vierde was nog over, te weten Pieter Bourdon, die hij vreselijk haatte. Deze was op het vaste land gebleven daar hij gevaarlijk ziek was, en met zijn metgezellen niet sloop had kunnen gaan. Daar Villegagnon vreesde, dat in zijn afwezigheid Pieter Bourdon gunstig door het volk zou worden behandeld, ging hij, om zijn begonnen vervolging te voleindigen, met enige scheepslieden in een schip. Toen hij gekomen was, waar Pieter Bourdon zich ophield, ging hij met nog een ander aan land, terwijl hij het overige volk in het schip achterliet.

Nadat hij zich aan zijn vervoegd had, vroeg hij naar de draaier, daar Pieter Bourdon een houtdraaier van beroep was. Zij toonden hem meer dood dan levend te bed liggende. De eerste groet, die hij deze beklagenswaardige zieke man toesprak, was, dat hij terstond van het bed moest opstaan, en zo spoedig mogelijk met hem naar het schip gaan. Doch door woorden en door zijn ziekte liet hij genoegzaam blijken, dat hij vooralsnog Villegagnon niet dienen kon in zaken, waarin hij zijn hulp zou mogen behoeven, daar hij door zijn zware ziekte onbekwaam was iets te verrichten.

Villegagnon antwoordde hem, dat het was om hem te laten genezen, en dat hij hem goed zou behandelen. En, daar hij zag, dat deze beklagenswaardige zieke op de voeten niet staan kon, veel minder in staat was te kunnen gaan, liet hij hem naar het schip dragen. Terwijl hij daarheen gedragen werd, vroeg hij onder weg, of men hem ook ergens toe wilde gebruiken, doch niemand durfde hem in het minst antwoorden.

Daarna werd hem door Villegagnon gevraagd, *of hij aan de belijdenis wilde vasthouden, die hij met de anderen had ondertekend.*

Waarop hij ten antwoord gaf, dat hij over de zaak zou nadenken. Nochtans, zonder enig uitstel, zo spoedig zij aan land gekomen waren, bond de beul, zoals hem bevolen was, hem stevig vast, en bracht hem naar de plaats, waar de anderen hun leven aan de Heere hadden opgeofferd, en vermaande hem op zijn geweten te denken.

Deze ongelukkige lijder sloeg zijn ogen naar de hemel, en hief zijn armen, die dwars over elkander gebonden waren, naar boven, en toonde door zijn droevig gelaat genoegzaam, hoezeer zijn hart benauwd was, daar hij wel zag, dat dit de plaats was, waar zijn metgezellen om de waarheid hun leven hadden gelaten. Hij werd nochtans inwendig versterkt door de Heilige Geest, zodat hij deze droefheid op vrome wijze overwon, terwijl hij met luide stem uitriep: "Heere God, almachtige Vader, ik ben geweid in de zelfde wijze als mijn metgezellen, die met overwinning en eer deze strijd op vrome wijze in Uw naam volstreden hebben. Ik bid U, laat mij niet bezwijken te midden der aanvechtingen, waarmee de duivel, de wereld en het vlees mij nu aanvallen; vergeef mij al mijn zonden en misdaden, die ik begaan heb tegen Uw Goddelijke majesteit, en dit alles in de Naam van Uw welbeminden Zoon, onze Heere Jezus Christus."

Na aldus gebeden te hebben, keerde hij zich naar Villegagnon, en vroeg hem naar de reden van zijn dood.

Men antwoordde hem, dat het was, omdat hij een ketterse en schandelijke belijdenis had ondertekend.

Hij wilde hierop weer antwoorden en vragen, in welk punt men bewezen had, dat hij een ketter was, daar bij nooit ondervraagd, veel minder overtuigd was.

Doch zijn verontschuldgingen konden hem hier in geen deele baten, omdat het nu, zoals Villegagnon zei, geen tijd was om zijn zaak naar recht te verdedigen, maar alleen om aan zijn geweten te denken; en tevens gaf hij de beul bevel, dat hij met spoed in zijn werk zou voortgaan.

Toen deze beklagenswaardige man zag, dat alle goddelijke en menselijke wetten, alle eerlijke en burgerlijke bepalingen, alle christelijke liefde bij deze tiran als begraven waren, gaf hij zich vrijwillig in de handen van de scherprechter over, en, na in de uiterste nood, toen hij van de steenrots geworpen werd, de hulp en de bijstand van de almachtige God te hebben ingeroepen, ontsliep hij God zalig in de Heere.

Nadat dit droevig schouwspel had plaats gehad, vond Villegagnon zich zeer in zijn gemoed verlicht, zowel omdat hij nu had volbracht, wat hij sedert geruime tijd voornemens was te doen, als ook om het bewijs, dat hij gegeven had van zijn macht en tirannie over de zijn. Omstreeks tien uur verzamelde hij zijn volk bijeen, en vermaande het uitvoerig de schadelijke sekte der Lutheranen te versmaden en te vlieden, door wie hij ook was bedrogen geworden, en wel tegen zijn zin, omdat hij de geschriften der kerkvaders niet goed had onderzocht. Hen, die hardnekkig bij hun gevoelens zouden blijven, bedreigde hij zeer, en zei, dat zij niet minder zouden te lijden hebben dan deze drie mannen die om hun hardnekkigheid de dood hadden ondergaan, en voegde er bij, dat hij met hen niet meer medelijden zou hebben dan met de anderen. Hij beval daarom, dat ieder hunner zich moest bevlijtigen om te onderhouden en te bewaren wat de kerkvaders met zulk een gezag en eerbied hadden verordend. Hij gebood, dat men die dag de werklieden overvloedig zou te eten en te drinken geven, uit blijdschap dat hij deze drie mannen op zo wrede wijze had omgebracht.

Van deze tijd aan gingen de zaken van deze tiran meer en meer achteruit. Aan enige edellieden in Frankrijk schreef hij, dat hij niets anders begeerde, dan zijn leer, die hij in Brazilië had laten prediken, goed te doen onderzoeken, want dat hij die voor de katholieke leer hield; en, indien men dat niet deed, dat hij dan de bedienaren des Woords, die kwaad van hem spraken, met redenen tot zwijgen zou brengen.

Daarna vertrok hij uit Zuid-Amerika naar Frankrijk, waar hij, om weer de gunst te winnen van de pausgezinden, een Latijns boek uitgaf, waarin zeer ingewikkeld gesproken werd over de zuivere leer. Onder de naam van Pieter Richer heeft men hem hierop geantwoord, terwijl deze arme leraar zeer werd gegisp, zodat hij, in plaats van zijn eer te bevorderen, zich de haat van allen op de hals haalde, die zeiden, dat hij niet goed bij het hoofd was.

Onder de regering van Frans de tweede redetwistte hij mondeling en daarna ook schriftelijk met mr. Simon Brossier, bedienaar van het Goddelijke Woord te Loudun, die gevangen zat onder de macht van de bisschop van Tours.

Doch Brossier weerlegde hem zo krachtig, dat overvloedig bleek, dat Villegagnon een zeer dwaas mens was zonder de minste kennis van de ware godsdienst.

Nadat hij geruime tijd dan hier dan daar gelopen had, als tafelschuimer van de aanzienlijke heren, die hem dikwerf bij zich nodigden, om hem van de vreemde eilanden te horen verhalen, werd hij eindelijk door een dodelijke ziekte aangegrepen, te weten door inwendig vuur dat hem langzamerhand uitdroogde en verteerde; zo zelfs, dat hij zijn leven eindigde met een dood, die veel overeenkomst had met zijn vroegere gepleegde wreedheden, zonder berouw over zijn afval en de straf, die daarop volgde.